

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA FILOZOFICKÁ**

BAKALÁRSKA PRÁCA

2010

Lucia Dedíková

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA FILOZOFICKÁ**

**POSTMODERNÁ KULTÚRA A JEJ ASPEKTY.
(Sondáž teoretického myslenia Zygmunta Baumana)**

Bakalárska práca

Študijný program: Kulturológia

Pracovisko (katedra/ústav): Katedra Kulturológie

Vedúci záverečnej práce/školiťel: Doc. PhDr. Július Fuják, PhD.

Konzultant: Doc. PhDr. Július Fuják, PhD.

Nitra 2010

Lucia Dedíková

Pod'akovanie

Chcela by som sa pod'akovať vedúcemu svojej bakalárskej práce, doc. PhDr. Júliusovi Fujákovi, PhD., za konzultácie, usmerňovanie a odbornú pomoc, ktorú mi poskytol pri jej koncipovaní.

ABSTRAKT

DEDÍKOVÁ, Lucia : Postmoderná kultúra a jej aspekty. (Sondáž teoretického myslenia Zygmunta Baumana). Bakalárska práca. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Filozofická fakulta, Katedra kulturológie. Vedúci práce : Doc. PhDr. Július Fuják, PhD. NITRA : Filozofická fakulta UKF, 2010. 43 s.

Cieľom práce je definovať postmodernú kultúru, jej základné črty, vznik pojmu, markantné rozdiely postmodernity a moderny a priblížiť názory jej významných predstaviteľov. Ďalej sa zameriava na fenomén globalizácie, spojený s trhom a silou ekonomiky, jej dopadmi na spoločnosť a zmeny, ktoré prináša. Do popredia však posúvame javy, ktoré sa spájajú s globalizáciou kultúry. Dominantou práce je súčasný (postmoderný) človek a jeho vlastnosti, zmýšľanie, priority a jednanie v spoločnosti. Konkrétnejšie sú tu vyšpecifikované atribúty mladého postmoderného človeka, jeho názory a postoje k okolitému svetu. S postmoderným človekom sa spája aj problematika určenia vlastnej identity a spôsob jej hľadania a kreovania. Práca sa koncentruje na prierez aktuálnych analýz a reflexií britsko-poľského filozofa, sociológa a predstaviteľa „tekutej“ modernity, Zygmunta Baumana, pričom jeho diela reflektujú súčasnú spoločnosť, ľudí, konzum, negatíva spojené s globalizáciou a zmeny, ktoré sa udiali a prebiehajú v rámci istého časopriestoru.

Kľúčové slová: postmoderná kultúra, globalizácia, postmoderný človek, identita, „tekutá“ modernita, súčasná spoločnosť, konzum, terorizmus, globálna elita, chudoba

ABSTRACT

DEDÍKOVÁ, Lucia : Postmodern Culture and its aspects. (The Probe of Theoretic Thinking of Zygmunt Bauman). Bachelor work. Constantine the Philosopher University in Nitra. Faculty of Arts: Department of Cultural Studies. Tutor of work : Doc. PhDr. Július Fuják, PhD. NITRA : Faculty of Arts, Constantine the Philosopher University, 2010. 43 p.

The purpose of work is definition of postmodern culture, its primer features, the concept origination, notable differences of post-modern and modern and notice the opinions of its major representatives. It is focused on phenomenon of globalization, related with market and the power of economy, its impact on society and changes, which brings. We prefer the effects, which have connection with globalization of culture. The dominant of work is contemporary (postmodern) person and his character, thinking, priorities and behaviour in the society. Concretely, there are the specified attributes of young postmodern man, his opinion and attitude towards outside world. For the postmodern person is typical problem of establishing his own identity and the manner of search and creation of the identity. The work is concentrated for the cross- section of actual analyses and reflections of british-polish philosopher, sociologist and representative of „liquid“ modern- Zygmunt Bauman, whereby his works reflects the contemporary society, people, consum, negatives allied to globalization and the changes, which occurred or are happening in some space-time.

Key words: postmodern culture, globalization, postmodern person, identity, „liquid“ modernity, contemporary society, consum, terrorism, global elite, poverty

OBSAH

Úvod	7
1 Úvodné slová k postmoderne	9
1.1 Teória vzniku pojmu	9
2 Protiklady v hlavných atribútoch moderny a postmodernej	12
3 Názory filozofov na postmodernu	15
3.1 Lyotard: „Veľké príbehy“ sa skončili	15
3.2 Derridova dekonštrukcia a différance	16
3.3 „Moc“ Michela Foucaulta	18
3.4 Text a Barthes	19
4 Globalizačné tendencie	21
4.1 Kultúrna globalizácia	22
5 Postmoderný človek	24
5.1 Atribúty mladého postmoderného človeka	27
5.2 Identita a jej problematické určenie	28
6 Baumanove úvahy o „tekutej“ modernite	30
6.1 Reciprocita alebo odcudzenie?	31
6.2 Strach ukotvený v dnešnej dobe	34
6.2.1 Strach z terorizmu	35
6.3 Globálna elita versus globálna chudoba	36
Záver	39
Zoznam bibliografických odkazov	42

ÚVOD

Približne od druhej polovice 20. storočia dochádza k zmene určitých kultúrnych vzorcov a modelov. Uvedenie si danej zmeny podnietilo mnohých intelektuálov pomenovať ich, pričom sa v ich úvahách o tejto situácii ustálil univerzálny pojem postmoderná kultúra. Cieľom práce je vymedziť charakteristické črty postmodernity, vznik pojmu postmoderného a postupný prienik do všetkých oblastí spoločenského i individuálneho života ľudí.

Začiatok práce je orientovaný na elementárny vstup do problematiky postmodernity, kde sú priblížené univerzálne poznatky, mená umelcov, ktorí ako prví prezentovali daný pojem, resp. poukázali na zmeny, ktoré nastali. Následne sa prostredníctvom komparácie s modernou epochou a jej prioritnými znakmi a hodnotami, definujú vlastnosti postmodernity a ich vzájomná diferenciácia.

V práci je však eliminovaná exaktná definícia postmodernity, resp. postmodernej kultúry. Dôvodom je problematickosť zjednotenia jej určenia a rozdielnosť názorov na samotný pojem postmodernity. Táto nejasnosť vzniká aj v dôsledku inej orientácie reflexií reprezentantov daného smeru. Niektorí z nich sa totiž snažia poukázať na zmeny, ktoré nastali v spoločenskovednom živote, pričom pozornosť ďalších je nasmerovaná predovšetkým na oblasť jazyka a textu, ktorá sa vo všeobecnosti v 20. storočí stáva významným objektom analýz. Tu sú obsiahnuté názory a úvahy oboch skupín predstaviteľov.

V ďalšej časti sa práca začína orientovať na jav, ktorý sa nevyhnutne spája s dnešnou kultúrou. Globalizácia je rovnako ťažko definovateľná ako samotná postmoderna. Argumentom zostáva expandovanie globalizácie v rôznych dimenziách občiansko-spoločenského, ekologického, kultúrneho a ekonomického života. V rámci globalizácie sú tu stanovené nové priority spoločností a národov, ekonomické závislosti medzi nimi a kultúrna prepojenosť, spolu s negatívnym dopadom zmien, ktoré s ňou súvisia.

Ľudia sa so zmenou kultúrnych vzorcov (zmenila sa ich povaha, spôsob myslenia a správania) museli adaptovať na nové požiadavky. V práci sú zadefinované štyri modely postmoderných ľudí, ktoré však nie sú prezentované ako výtvar tohto obdobia, ale ide skôr o akcentovanie istých noriem v súčasnosti. V tejto časti dochádza k oboznámeniu sa s

reflexiami Zygmunta Baumana, britsko–poľského sociológa a filozofa, na základe ktorých boli priblížené spomínané modely správania súčasných ľudí. Okrem nich sa práca zameriava na vytýčenie konkrétnejších vlastností a základnú charakteristiku mladého postmoderného človeka s jeho hodnotami, prioritami a spôsobom jednania s okolím. V súvislosti s tým sa do popredia dostáva identita človeka a problém jej určenia v dnešnej dobe.

Poslednú časť práce tvoria predovšetkým analýzy a teórie uvedeného Zygmunta Baumana, ktorý sa zameriava na javy a zmeny v súčasnej dobe, označovanej ako „tekutá“ modernita. „Tekutou“ je v dôsledku dynamiky dnešných čias, čím zaniká možnosť ustálenia rôznych sociálnych foriem. Na základe jeho aktuálnych diel– „Tekuté časy“, „Komunita“ a „Globalizácia“ práca približuje fenomény ako strach, neistotu súčasných ľudí, ich opatrenia na vytvorenie vlastnej bezpečnosti, ktoré sa stávajú primárnymi záležitosťami ich života. Okrem toho pozornosť je orientovaná na konzum a s ním spojenú estetiku spotreby, odcudzenie a následne separáciu, ktoré vznikajú prehĺbením rozdielov medzi elitou a chudobnými obyvateľmi tohto sveta. Dôležitým cieľom tejto práce, spolu s predchádzajúcim, je predostrieť naliehavé problémy terajších spoločností, napríklad, terorizmus a globálna chudoba, ktorá v rámci pretrvávajúcej globalizácie bude neustále narastať.

1 Úvodné slová k postmoderne

Je viacero filozofov, sociológov, ktorí sa zaoberajú postmodernizmom a samozrejme, ako je to už v klasickej filozofii, sa ich názory rôznia. Z toho vyplýva, že existuje aj viacero teórií a názorov, ktoré sú špecifické pre každého z nich a to najmä tým, že sa upriamujú na inú oblasť, ktorú sa snažia detailne analyzovať, resp. vytýčia niekoľko prvkov, ktoré pomenúvajú a posúvajú na vrchol, aby boli považované za príznačné prvky daného pojmu. A práve tieto prvky sa budeme snažiť nájsť, porovnať a skumulovať. Keď sme spomenuli filozofov a sociológov, musíme pripomenúť, že nie len v týchto oblastiach sa stretáme s pojmami postmoderna, postmodernizmus a postmoderný/-á/-é, pretože sa vzťahuje aj na všetky druhy umenia, či už je to výtvarné umenie, architektúra, literatúra, hudba, film, divadlo a okrem iného tento pojem je známy aj v psychológii.

1.1 Teória vzniku pojmu

Čo sa týka otázky vzniku postmodernity a pojmu samotného, opäť sa objavuje problém s exaktnou odpoveďou. Pravdepodobne po prvýkrát bol použitý ako adjektívum už okolo roku 1870 a to v spojení s maliarstvom, kedy maliar John Watkins Chapman aj s jeho priateľmi proklamoval myšlienku o prechode k „postmodernému maliarstvu“ (Ale v zmysle, že ich maliarstvo malo byť modernejšie, než bolo v tej dobe moderné. Išlo im o progresívnu kritiku voči impresionizmu.).¹ Potom sa tento pojem objavil v niektorých štúdiách architektov (Joseph Hudnut, Walter Gropius, Nikolaus Pevsner), ale spočiatku v negatívnom význame. Prelom nastal v roku 1975, kedy americký architekt Charles Jencks začal prezentovať postmodernu ako pozitívny jav.² A často sa uvádza, že práve Jencks zaviedol tento termín, ibaže aj on sám toto určenie prvenstva poprel a odvolával sa skôr na literárneho kritika Ihaba Hassana. Charles Jencks spomína taktiež španielskeho spisovateľa a literárneho vedca Federica de Onisa, alebo sa uvádza aj Arnold Toynbee, ktorý v diele *A Study of History* prezentuje svoj názor o začatí novej historickej epochy a súčasne sa zamýšľa nad západnou kultúrou, ktorej stav podľa neho zodpovedá „postmoderne“.³ Robert Venturi, je ďalším architektom, ktorý vo svojom diele začal

¹ WELSCH, W. *Naše postmoderní moderna*. Praha: Zvon, 1994. s. 22

² Tamže, s. 28

³ GRENZ, S. J. *Úvod do postmodernismu*. Praha: Návrat domů, 1997. s. 24

spochybňovať modernistickú architektúru, a to ešte pred Jencksom.⁴ V literatúre pojem postmoderna signalizovala spočiatku úpadok oproti moderným tendenciám danej umeleckej oblasti. Ako uvádza Wolfgang Iser, až literárny kritik Leslie Fiedler vo svojom článku „Cross the Border- Close the Gap“ (bol uverejnený v časopise *Playboy* v roku 1969), charakterizuje postmodernú literatúru ako prínos a poukazuje na jej svetlú stránku, ktorej obsahom je syntéza elitárskeho a masového. Literatúra už nie je určená len pre intelektuálov a stáva sa „slobodnou“.⁵

Uviedli sme umelcov ako autorov tohto pojmu, resp. jeho významu, pretože sa s ním ako prví „pohrávali“ a slúžil na označenie niektorých vývojových prvkov v umení. Pre nás je však dôležitejšie obdobie, kedy sa toto označenie začalo vzťahovať na celú spoločnosť a kultúru. Ide o širší časový rámec, približne od roku 1960 až 1990, kedy môžeme hovoriť o postmoderne ako o kultúrnom jave. Samozrejme nemôžeme zabudnúť spomenúť výrok obsahujúci dátum, ktorý je dokonca až príliš konkrétny a ktorý sa objavuje v niektorých textoch zaoberajúcich sa vznikom postmodernity. A ten hovorí: „*Postmodernizmus se zrodil 15. července 1972 v 15 hodin 32 minut v St. Louis ve státě Missouri.*“⁶ Tento citát pôsobí ako úplný paradox oproti tomu, čo sa uvádza vyššie, kde z datovania tohto pojmu vyplýva viac neurčitosti ako nejakého exaktného vymedzenia. V tento deň sa totiž pomocou dynamitu odstránili domy, ktoré boli vystavané v jednej obytnej štvrti v St. Louis a ktoré boli súčasťou projektu určeného na vytvorenie utopickej spoločnosti na osoh všetkých. Ľudia sa jednoducho nenadchli a neprejavili oň záujem z dôvodu neobývateľnosti, tak po neustálom ničení a obnovovaní zo strany štátnych projektantov, došlo k zavŕšeniu, kedy celá oblasť bola dynamitom odstránená.

Už z názvu logicky vyplýva, že postmodernizmu budú zodpovedať iné atribúty aké prislúchali moderne, pretože tento smer predstavuje už obdobie po nej. I keď nie tak doslova, keďže postmoderná teória neuznáva myšlienku jednolínarnej histórie. A rovnako, ak by sme pripustili, že nasleduje po moderne, načrtol by sa historický pokrok, čo postmoderna zásade odmieta. Hlásanie pokroku vo všeobecnosti bolo príznačné pre modernú dobu, čo postmoderní teoretici chápu ako jeden z tých „veľkých príbehov“, ktoré

⁴ BERTENS H., NATOLI J. *Encyklopedie postmodernismu*. Brno: Barrister & Principal, 2005. s. 173

⁵ WELSCH, W. *Naše postmoderní moderna*. Praha: Zvon, 1994. s. 25

⁶ GRENZ, S. J. *Úvod do postmodernismu*. Praha: Návrat domů, 1997. s. 20

sú charakteristické pre každú historickú epochu alebo ideológiu, a to je v protiklade s postmoderným prístupom.

Postmoderna spochybňuje ideály, princípy a hodnoty, ktoré boli dominantné v modernej epoche a táto kritika môže byť prospešná z toho hľadiska, že uľahčí charakterizáciu postmodernej éry a jej myslenia. Preto sa mnohí myslitelia vo svojich dielach o postmoderne odvolávajú najskôr na modernú dobu, ktorá im slúži ako odrazový mostík a až potom sa na základe určitej komparácie dostávajú k samotnému fenoménu postmodernizmu a jej charakteristike. Preto sa aj my pokúsime aspoň sčasti ísť týmto smerom.

2 Protiklady v hlavných atribútoch moderny a postmoderny

Moderné myslenie sa zrodilo v časoch renesancie a rozšírilo sa s nástupom osvietenstva. Dominovalo získavanie moci nad prírodou a to najmä prostredníctvom rozumu, ktorý bol povýšený na najpoprednejšie miesto v rebríčku hodnôt. Dôležité bolo poznávanie, ktoré sa chápalo ako veľmi pozitívne, malo byť objektívne a dostupné. Prevládal životný optimizmus, viera v neustály pokrok. A aj čas v modernej dobe je finálnym časom, ktorému zodpovedá práve orientácia na „cieľový bod“. Preto sa začalo projektovanie a vytváranie ilúzie niečoho dokonalého, k čomu sme sa mali stále približovať. Model modernej doby predstavoval spojenie pravdy s rozumnosťou a správne bolo to, čo sa dalo logicky vydedukovať a vyargumentovať.

V postmodernom myslení však dochádza k zmene z optimistického náhľadu na svet k pochybnosti a skepse. V čase po druhej svetovej vojne to bolo úplne prirodzené- ľudia boli poznačení strachom, neistotou z toho, čo sa udeje v budúcnosti. Za tú neistotu môžeme byť „vd'ační“ nielen Hitlerovi, kvôli ktorému sa rozpútala druhá svetová vojna, ale potom v jej závere aj fyzikom J. Robertovi Oppenheimerovi a Enricovi Fermimu, ktorí sa zaslúžili o skonštruovanie atómovej bomby (a ktorá sa používa ako prostriedok manipulovania a „poistky“ pred prípadnými konfliktami v politickej sfére).

Ak nadviážeme na vyššie uvedené fakty o modernej dobe, kde sa spomína objektívne, nezaujaté poznanie, teraz naopak budeme vyzdvihovať myšlienku pristupovania k veci z istého bodu, z nášho uhľa pohľadu. Z toho môže vyplývať skutočnosť, že sa nebudeme môcť dopracovať k nejakej objektívnej/ centrálnej pravde, lebo takýmto prístupom dochádza k všeobecnému rozdrobeniu. Ide o to, že buď sa celkovo odmietne pojem pravdy, čiže ju dáme do takej roviny, že neexistuje alebo je tu alternatíva, že „každý má svoju pravdu“. Všetko sa začína štiepiť, tým sa vytratil jednotný pohľad na svet. Do popredia vstupujú pluralizmus a relativizmus, jedni z hlavných črt postmoderny. Dôležité je tiež načrtnúť a vysvetliť novodobý pojem- kognitariát, ktorý sa spája s týmto javom a ktorý nahradil dovtedajší proletariát. Kognitariát sa používa ako označenie pre pracovníkov vedy, výskumu, vývoja. Podľa K. Krzysztofku ide o termín, ktorý v sebe zahŕňa novú spoločenskú triedu, výstižnejšie znalostnú elitu, ktorá sa profesionálne zaoberá tvorbou, spracovávaním a distribúciou informácií a považuje ju za riadiacu silu

v informačnej spoločnosti.⁷ Súhrnný výsledok je, že došlo k zmene industriálnej spoločnosti na informačnú.

V postmodernej dobe dochádza k všeobecnému odlúčeniu od minulosti. To, čím sa kedysi zaoberali predmodernisti a modernisti, sa ukázalo byť nespoľahlivé, a preto sa dnes preferuje nevynášať žiadne všeobecne platné sudy a ustálil sa pocit, že nič nemôže byť známe s totálnou určitosťou. Namiesto pôvodných výrokov a platných stanovísk sa do popredia dostávajú opytovacie vety, za ktorými zväčša nenasledujú odpovede.

Podľa Anthonyho Giddensa najnápadnejšími znakmi postmodernity je „rozklad evolucionizmu, ústup teleologie dejín, uznání důkladné a konstitutivní reflexivity společně s vytráčením privilegované pozice Západu.“⁸ Hegemónia Západu nad zvyškom sveta ustupuje, a nie je to výsledkom klesajúceho vplyvu inštitúcií, ktoré tam vznikli, ale práve ich globalizačným rozšírením. Ide o to, že tie oblasti, ktoré zabezpečovali nadržanosť Západu- konkrétne je to politická, ekonomická a vojenská sila- už nie sú v takej kontrastnej opozícii s inými miestami na svete. Navyše, ľudia žijúci na tzv. Západe sú čoraz častejšie konfrontovaní s najrôznejšími kultúrami, pričom každá z nich si cení vlastné hodnoty, názory a pohľad na svet.

Ďalším vystihujúcim pojmom postmodernity je konkurencia. Je prítomná v každej pracovnej oblasti, medzi firmami a spoločnosťami, ktoré sa zaoberajú rovnakou alebo podobnou produkciou, a aj medzi jednotlivcami. Evidentným spôsobom sa konkurencia uplatňuje v reklame, čo je samozrejmosťou, keďže prostredníctvom nej sú ovplyvňovaní dnešní konzumenti. Čím je reklama pútavejšia, zábavnejšia a vyskytujú sa v nej sexi ženy, krásni chlapi, rozkošné bábätká atď., tým sa zvyšuje záujem o daný produkt. Ľudia sú reklamou veľmi ovplyvnení, lebo predpokladajú, že ak je výrobok známy a drahší (a oba tieto atribúty zabezpečuje reklama), tým je kvalitnejší. A jednotlivé spoločnosti a producenti vedia o tejto ovplyvniteľnosti ľudí, dokonale ju využívajú, podporujú a zarábajú.

Od konkurencie sa dá plynule prejsť k popularite, lebo je s ňou úzko spätá. Popularita je zmyslom a cieľom neustáleho súperenia. My však popularitu teraz

⁷ TŮMA, M. 2008. Kognitariát a informační společnost (II.). [online] Dostupné na internete: <http://www.novysmer.cz/content/view/914/49/>

⁸ GIDDENS, A. *Důsledky modernity*. Praha: SLON, 1998. s. 51

zadefinujeme v širšom spektre jej významu. V našom súčasnom svete môžeme totiž postrehnúť, že slovo byť, ktoré sa pôvodne spájalo len so synonymami existovať, jestvovať, sa teraz rozšírilo o ďalšie rovnoznačné slová, t.j. byť pozorovaný, vnímaný a braný na vedomie. Ak máme dostatok divákov, poslucháčov, alebo ľudí, ktorí nás vnímajú a orientujú sa na nás, sme populárni. Ibaže popularita je dočasná záležitosť, málokomu sa podarí si ju dlhodobo udržať. Popularita, objekty, ale aj ľudia, ktorí nás momentálne fascinujú, sú pominuteľné. Ale táto pominuteľnosť sa nestotožňuje s definitívnym koncom, pretože sa všetko dá obnoviť, i keď pôvodná hodnota sa môže vytratiť.

Neistota je ďalším, obzvlášť typickým znakom dnešných čias. Ľudia netušia, čo ich čaká v budúcnosti, lenže paradoxné je to, že nezaručená budúcnosť je až príliš blízka a môže sa týkať aj zajtrajška. Existuje veľmi veľa problémov a otáznikov, ktoré sa momentálne nedajú riešiť, nevieme odpovede na viaceré otázky a ľudia sa stávajú úplne apatickí a egoistickí voči budúcnosti (teraz máme na mysli tú vzdialenejšiu) a budúcim generáciám. Ďalší faktor tejto neistoty môže vytvárať aj jav, že naša zemeguľa sa akoby začala zmenšovať. A to v takom význame, že v súčasnosti nie je žiaden problém spojiť sa s niekým, kto sa nachádza aj na opačnom konci sveta (prostredníctvom internetu, mobilu, faxu). V dôsledku dynamického rozvoja elektronickej komunikácie, Marshall Mc Luhan-kanadský filozof a teoretik komunikácie, poznamenáva, že sa svet mení a stáva sa „globálnou dedinou“⁹.

Ak chceme na záver kapitoly výstižne obsiahnuť markantný rozdiel medzi modernou a postmodernou, uvedieme v prípade postmoderny neexistenciu dominantného vzorca, lebo namiesto jedného hlavného článku sa musíme orientovať na niekoľko vzorcov a to nie z toho dôvodu, že by nám išlo o to poukázať na rozmanitosť, ktorá je evidentná v spôsobe života súčasných ľudí, ale naopak o to, aby sme podčiarkli postmodernú skutočnosť, že táto rozmanitosť vzniká vďaka všeobecnej roztrieštenosti a nespojitelnosti životných spôsobov ľudí aj každého jedinca osobitne.

⁹ GAŽOVÁ, V. *ACTA CULTUROLOGICA, zväzok 17 (Úvod do kulturológie)*. Bratislava: Národné osvetové centrum, 2009. s. 73

3 Názory filozofov na postmodernu

Ak by sme chceli nájsť úplné prvopočiatky postmoderného myslenia, rozpoznaní by sme ich vo filozofii Immanuela Kanta, Davida Huma a Friedricha Nietzscheho. Postmodernizmus predstavuje intenzívne obdobie spochybňovania, v ktorom sú kritizované aj samotné základy filozofovania. Je to zložitý pojem, ktoré má široké použitie a zahŕňa v sebe nové tendencie v myslení, umení a spoločnosti, ktoré majú filozofické aj sociologické dôsledky.

Čo sa týka morálky postmodernity, dôležitým faktom je, že sa ustavične mení. Idea pokroku stratila svoje postavenie, aké si vydobyla v modernej ére, a to z toho dôvodu, že došlo k uvedomeniu si hraníc vedy, resp. začala sa spochybňovať. Pohľad na vedu nie je jednoznačný, možno práve preto, že neposkytuje dostatočné riešenia na súčasné vážne celosvetové problémy. Aj tým sa „kryštalizuje“ neistota, ktorá dominuje v súčasnej západnej kultúre.

Spomenutí filozofi nie sú predstaviteľmi postmodernej doby, ich myslenie a úvahy však boli v určitých bodoch nadčasové. Medzi najznámejších filozofov postmodernej éry patrí Jean- François Lyotard, Jacques Derrida, Michel Foucault, Roland Barthes, Jean Baudrillard, Wolfgang Iser, Gilles Deleuze a mnohí ďalší.

3.1 Lyotard: „Veľké príbehy“ sa skončili

J. F. Lyotard definuje postmodernú éru ako „*nedôveryčivosť k veľkým vyprávěním*“¹⁰. Tieto príbehy sa pôvodne chápali ako univerzálne a absolútne pravdy v oblasti vedeckej, či politickej. Apeluje na to, že je potrebné všetky uznávané veci a javy spochybňovať. I keď sa týkajú len nedávnej minulosti. V jednom interview sa k tejto problematike skepsy vyjadril aj známy postmoderný spisovateľ Salman Rushdie: „*Zdá sa mi, že pochybovaní je ve 20. století prevažujícím stavem lidské bytosti. Jednou z věcí, které nás potkaly, bylo...poznání, že se nám jistota rozpadá v rukou.*“¹¹ Lyotard namiesto veľkých príbehov, vyzdvihuje miestne príbehy, ktoré vznikajú medzi ľuďmi v rámci spoločenstva, v ktorom sa nachádzajú. Pracoval s prepožičaným spojením od Wittgensteina „jazykovými hrami“, ktoré môžu obsahovať rôzne určujúce výroky o tom, čo je správne, regulovať a

¹⁰ BERTENS H., NATOLI J. *Encyklopedie postmodernismu*. Brno: Barrister & Principal, 2005. s. 221

¹¹ APPIGNANESI R., GARRAT CH. *Postmodernismus pro začátečníky*. Brno: Ando Publishing, 1996. s. 157

legitimizovať niektoré kultúrne prvky v rámci nejakej oblasti, zodpovedajú rôznym výrokom atď.¹² Existuje množstvo jazykových hier, ktoré sú navzájom úplne odlišné a nezáleží na tom, že nenachádzame medzi nimi zjednocujúce prvky. Postmoderný stav je stavom pluralitným, čím sa vytvára samozrejmosť, že sme denne konfrontovaní inými názormi ako je ten náš, či už sa to týka pohľadu na svet, spoločnosť, politiku, vieru, umenie, resp. krásu... Lyotard predpokladá, že výsledkom tohto všeobecného pluralizmu, bude zároveň zvýšená vynaliezavosť. Tento názor obhajuje tvrdením, že nové veci sa rodia predovšetkým z nesúhlasu, nie zo zhody.¹³

Lyotard poukazuje na nestabilitu, neurčitosť a nespoľahlivosť vedeckých kategórií, čo súhrnne definuje ako krízu vedeckého poznania. Prestáva platiť názor, že veda zabezpečí väčšiu spravodlivosť, blahobyt a slobodu, ako to bolo pôvodne proklamované. Tým, že došlo k zmene spoločenskej štruktúry, súčasne sa zmenil aj spôsob triedenia a využívania vedeckých poznatkov. Nové, kapitalistické usporiadanie je poznačené rozmachom informačných technológií. V tejto súvislosti Lyotard ďalej naznačuje, že ak má výrok zodpovedať vedeniu, musí sa pretransformovať do jazyka počítačov.¹⁴

3.2 Derridova dekonštrukcia a *différance*

Postmoderní filozofi i keď nie sú v ich teóriách jednotní, predsa sa v niektorých bodoch spájajú. Nedôvera v neobmedzenú racionalitu je prítomná pravdepodobne v každej postmodernej analýze. Jacques Derrida, známy filozof, najmä kvôli jeho „dekonštrukcii“, ktorá ako filozofická perspektíva je založená na spôsobe pýtania sa, čím sa odкрýva to podstatné- bytostné stránky, čiže silné aj slabé.¹⁵

Derrida kritizuje vyzdvihovanie rozumu a racionality za účelom zabezpečenia istoty, pretože sa to ukázalo ako veľmi nespoľahlivé, ba dokonca všeobecne nebezpečné, keď si spomenieme, čo spôsobila systematická „racionalita“ nacistickej éry, vo vede- vytvorenie zbraní hromadného ničenia... Ľudia boli nesprávne presvedčení, že všetko, čo bolo vymyslené v súhre s logikou, zostane univerzálne a stále. Naopak, všetko zostáva

¹² BERTENS H., NATOLI J. *Encyklopedie postmodernismu*. Brno: Barrister & Principal, 2005. s. 222

¹³ GRENZ, S. J. *Úvod do postmodernismu*. Praha: Návrat domů, 1997. s. 55

¹⁴ HARRINGTON A. a kol. *Moderní sociální teorie*. Praha: Portál, 2006. s. 347

¹⁵ LEŠKO V., MIHINA F. a kol. *Dejiny filozofie*. Bratislava: IRIS, 1999. s. 345

relatívne a dočasné, dokonca aj naša identita.¹⁶ Derridovské spochybňovanie rozumu je však špecifické tým, že sa zaoberá najmä povahou jazyka a skúma jeho vzťah k svetu. Odmietá názor, že by naše výroky mohli vypovedať o svete takom, aký je a jazyk by mal tlmočiť definitívnu pravdu o ňom. Dôležité je tiež rozlíšiť kontrast medzi rečou a písaným textom. Rozprávanie je bezprostrednou, momentálnou záležitosťou a keď dorozprávame, naša reč sa skončila. Ak začneme písať, v tej chvíli síce reflektujeme prítomnosť, ako je to aj v hovorenej reči, avšak s tým rozdielom, že písaný text zostáva, nie je až tak bezprostredný a je možné sa ním zaoberať aj oveľa neskôr od dátumu jeho vzniku. Z toho vyplýva, že text nemôže byť po nejakom čase „až tak“ objektívny.¹⁷ V tejto súvislosti Derrida prichádza s termínom „logocentrizmu“, ktorý zodpovedá filozofickej metóde, ktorá chápe logos, čiže slovo alebo jazyk (zväčša písaný), ako nositeľa významu. Mnohí filozofi sú presvedčení, že v základe nášho jazyka existuje určitá podstata, ktorú môžeme spoznávať a v dôsledku toho hľadajú nejaké kvázi konečné slovo, ktoré by poslúžilo ako základ myslenia a pravdivej skutočnosti. Týmto slovom zväčša býval Boh, Idea, Svetový duch.¹⁸ Jacques Derrida sa zamýšľal nad významami textov, ktoré sa objavili počas dekonštrukcie. Pri skúmaní textov sa odhalil predpoklad prítomnosti, ktorý mal zaručovať aktuálnosť. Ibaže texty nemôžu byť jednotné, pretože sú v nich zahrnuté aj možnosti, ktoré nie sú v súlade s autorovým cieľom, ako má byť dielo pochopené a interpretované a ani s jeho tvrdeniami. Derrida v tom procese analýzy významu textov zaviedol nový pojem „différance“, ktorý sa spája nielen so slovami líšiť sa, ale aj odkladanie. Dôležité je vysvetliť to, že význam je zloženinou identity– toho, čo je a diferencie– toho, čo nie je, a preto sa neustále odkladá.¹⁹ Istým súhrnom môže byť to, že pre Jacquesa Derridu „*není text pouze tím, co je napsáno, ale v širším pojetí tím, co je kultuře vepsáno, ukazuje jeho zájem o filozofii, literaturu, umění, politiku a mnoho jiných oblastí nejen jeho pozornost vůči tomu, co je uvnitř textu, ale stejně tak k tomu, co je vně textu, třebaže je to , co je vně textu, zpracovááno, formulováno a opakováno textově.*“²⁰

¹⁶ APPIGNANESI R., GARRAT CH. *Postmodernismus pro začátečníky*. Brno: Ando Publishing, 1996. s. 78-79

¹⁷ DERRIDA, J. *Of Grammatology*. Podľa Grenza: GRENZ, S. J. *Úvod do postmodernismu*. Praha: Návrat domů, 1997. s. 138

¹⁸ GRENZ, S. J. *Úvod do postmodernismu*. Praha: Návrat domů, 1997. s. 138

¹⁹ APPIGNANESI R., GARRAT CH. *Postmodernismus pro začátečníky*. Brno: Ando Publishing, 1996. s. 80

²⁰ BERTENS H., NATOLI J. *Encyklopedie postmodernismu*. Brno: Barrister & Principal, 2005. s. 107

3.3 „Moc“ Michela Foucaulta

Ako sa uvádza v „Encyklopédii postmodernismu“, v dnešnej dobe je kritika a spochybňovanie pôvodných „práv“ evidentná a značne rozšírená. Okrem toho sa kritická tradícia považuje za veľmi plodný a podnetný zdroj v rámci filozofického skúmania. Michel Foucault pripísal zásluhu na založení tohto kritického prístupu k javom, ktorými sme obklopaní, Immanuelovi Kantovi.²¹ A pri Foucaultovi sa trochu pozastavíme, keďže je považovaný za postmoderného filozofa, teoretika, niekedy aj vedca, hoci on sám sa k postmoderne nehlásil. Foucault, rovnako ako aj mnohí ďalší, sa snažil kritickým spôsobom odhaliť podstatu myslenia moderny. Nechcel však datovať túto epochu, jeho vznik, alebo vyhlásiť jej koniec, skôr sa zamerával na preskúmanie diskontinuity v našom myslení dejín. Začal sa zaoberať štruktúrou vedenia zhruba od 16. storočia až po súčasnosť a v rámci tohto časového úseku zhodnotil, že došlo k dvom radikálnym zlomom – v 17. storočí a v 19., kedy v prvom prípade došlo k zlomu medzi tradičnou epistémou a klasickou, kým v 19. storočí nastal ďalší medzník, kedy namiesto klasickej začala byť dominantná moderná epistéma. Dôležité však je, že hoci sa totálne narušil spôsob poznávania, nový typ vedenia sa neodvodzuje od toho predchádzajúceho. Touto myšlienkou sa Foucault stal reprezentantom radikálnej diskontinuity.²² Potrebné je ešte uviesť, čo je znakom epistémy. Epistéma je súhrn možných diskurzov v určitej historickej epoche, môže sa zhodovať s podvedomou štruktúrou poznania alebo paradigmou v danej dobe a dosahuje ústrednú pozíciu. Aby sme boli konkrétnejší, Foucault rieši najmä spôsob, ako sa táto epistéma stáva dominantnou, s čím je zároveň spojený určujúci faktor vedenia a rozlišovanie pravdy a nepravdy. Najvhodnejší postup ako vymedziť epistému, je zdefinovať tie oblasti a javy, ktoré vylučuje a potláča, čím nám naopak vynikne legitimizovaný zvyšok.²³

Čo sa týka moci, v Appignanesiho a Garratovej knihe „Postmodernismus pro začátečníky“ je výstižne vysvetlené, čo je obsahom tohto pojmu vo Foucaultovom slovníku. Pod týmto slovom si nemáme predstavovať len moc, ktorá slúži ako donucovací prostriedok. Nejde tu o tú moc, ktorú niekto má a niekto nie, ale skôr o „*taktilní a důmyslné vyprávění. Moc je přítomná v tkáni našich životů- spíše ji žijeme než*

²¹ BERTENS H., NATOLI J. *Encyklopedie postmodernismu*. Brno: Barrister & Principal, 2005. s. 129

²² WELSCH, W. *Naše postmoderní moderna*. Praha: Zvon, 1994. s. 59

²³ APPIGNANESI R., GARRAT CH. *Postmodernismus pro začátečníky*. Brno: Ando Publishing, 1996. s. 82-83

vlastníme.“²⁴ Moc Foucault spája s vedením, sú na sebe závislé a čím je rozšírené jedno, tak isto sa rozširuje druhé. S tým vedením je to však náročnejšie v tom smere, že sa k nemu viažu aj omyly. Foucault preferoval skôr myšlienku, kde je vedenie zakorenené v omyloch života, než aby prezentovalo pravdu o svete. Tým sa vytvára komplikovaný vzťah pravda-omyl. V „Encyklopédii postmodernismu“, je tiež načrtnutá problematika v tom duchu, že vedecké pravdy, ktoré sú v istom čase všeobecne uznávané, sú len znakom „provizórneho“ stavu vecí. Sebareflexia je prítomná vtedy, ak sme schopní rozpoznať, že sa jedná o provizórny status pojmových systémov, ktoré vysvetľujú skutočnosť.²⁵ Tu sa dá plynule prejsť k uvedomeniu si slobody a ponúkaným možnostiam, avšak musíme si uvedomiť, že naše myslenie a to, čím sme, nie je na ničom závislé, na žiadnych vopred určených veciach a aj udalosti a činy existujú na princípe náhody, nie sú podmienené nejakými zákonmi- či už božskými alebo ľudskými. A všetko, čo sa týka nášho vedenia, našej etiky alebo politiky, je potrebné preskúmať z hľadiska určitých obmedzení, ktoré najskôr odhaľujeme, zadefinujeme a nakoniec prekonáme a pretvoríme.²⁶

3.4 Text a Barthes

Opäť by sme sa mohli vrátiť k problematike textu a jazyka, a budeme vychádzať z Barthesových rozborov. Roland Barthes, i keď spočiatku patril k štrukturalistom, po čase prehodnotil svoju tvorbu a nazeranie. Dôkazom je kniha *S/Z*, ktorá bola vydaná v roku 1970. V nej načrtnol „*své vlivné rozlíšení mezi klasickými– čitelnými (lisible) díly, které charakterizoval jako pouze úsporně plurální, a poklasickými– psatelnými (scriptible) texty, jež jsou bezmezně plurální, a tak činí ze čtenáře nikoliv již spotřebitele, ale výrobce (producenta) textu.*“²⁷ Roland Barthes sa preslávil okrem iného aj známou tézou o „smrti autora“, ktorá v podstate spočíva v tom, že významy, ktoré chce autor vnieť do svojho textu, nemusia byť totožné s tými, ktoré si vytvárajú čitatelia pri recepcii textu. Texty sú totiž nestále a otvorené pochybnostiam. Pre čitateľov už nie je dôležitý autorov zámer.²⁸ Vnímatelia textu sa aktívne podieľajú na jeho štruktúre. Príčinou „smrti autora“ je

²⁴ APPIGNANESI R., GARRAT CH. *Postmodernismus pro začátečníky*. Brno: Ando Publishing, 1996. s. 87

²⁵ BERTENS H., NATOLI J. *Encyklopedie postmodernismu*. Brno: Barrister & Principal, 2005. s. 130

²⁶ Tamže, s. 131

²⁷ PLOTNITSKY, A. *Un- Scriptible (Writing the Image after Roland Barthes)*. Citácia v diele- BERTENS H., NATOLI J. *Encyklopedie postmodernismu*. Brno: Barrister & Principal, 2005. s. 48

²⁸ APPIGNANESI R., GARRAT CH. *Postmodernismus pro začátečníky*. Brno: Ando Publishing, 1996. s. 74

intertextualita, ktorá zastáva v postmodernej literárnej teórii neohrozené miesto. Lingvisti a filozofi zaoberajúci sa jazykom a textom prezentujú myšlienku, že súčasní autori nie sú v pravom zmysle tvorcovia, pretože vznikajúca literatúra je plná citácií, odvoláva sa na to, čo už bolo spomínané, vytvorené, je akoby zmiešaninou viacerých textov, zároveň aj žánrov a pod. Aj Roland Barthes popisuje texty v tomto duchu– metaforou palimpsestu. Literatúra je plná citácií, kódov, nelineárnych intertextových vzťahov, opakuje sa. Naznačovaním neustáleho odkladu významu („nulový bod rukopisu“)²⁹ sa Barthes zhoduje s Jacquesom Derridom a odôvodňuje ho okrem iného aj radikálnou pluralitou, ktorá je súčasťou textu.

Množstvo filozofov, spisovateľov, umelcov, psychológov, sociológov vo svojich dielach, či už priamo, alebo prostredníctvom istých kódov zrkadlia postmodernú kultúru. Naším cieľom bolo podať základný obraz, ktorý tvoria tí, čo sa najvýraznejším spôsobom zapísali v odbornej teórii postmodernity, resp. svojimi úvahami nám ukázali cestu k postmoderne.

²⁹ APPIGNANESI R., GARRAT CH. *Postmodernismus pro začátečníky*. Brno: Ando Publishing, 1996. s. 75

4 Globalizačné tendencie

Globalizácia je jedným z najčastejšie používaných výrazov posledných, ale i prichádzajúcich rokov. Ťažko definovateľný a nejasný pojem kvôli jeho širokej pôsobnosti a tým, že sa stal zastrešujúcim pojmom pre množstvo sociálnych zmien. Existujú rôzne dimenzie globalizácie- ekonomická, občiansko–spoločenská, kultúrna, ekologická, komunikačno–technická, pracovno–organizačná atď.³⁰ A. Harrington a kol. v diele „Moderní sociální teorie“ vymedzili kľúčové trendy, ktoré sa vo všeobecnosti spájajú s globalizáciou:

- *„Zesílený pohyb zdrojů, myšlenek a lidí přes hranice; vzorce sociální organizace a moci, v nichž se takové pohyby odehrávají;*
- *Hlubší vzájemná závislost mezi různými částmi světa, týka se regionů, měst a míst, ale také národních společností;*
- *Rostoucí vědomí světa jako jednoho místa, 'globální vědomí'.*³¹

Ekonomická interpretácia globalizácie je rozšírenejšia. Hovorí o globálnej distribúcii tovarov, kapitálu a trhu práce, vyzdvihuje moc nadnárodných korporácií, nových komunikačných a informačných technológií, zdôrazňuje vedomie globálneho konzumu a ideológiu slobodného trhu.³² V rámci nadnárodnej spolupráce sa neustále vyzdvihuje potreba fungovania globálnych trhov, ktoré zaručujú rôzne svetové korporácie. Ekonomika si získava prioritné miesto v štátoch podliehajúcich globalizácii, s tým, že ostatné oblasti by nemali do nej zasahovať, aby sa dosiahla vyššia produktivita a následne vyšší blahobyť. Pôvodne, v klasickej ekonomike však boli ekonomické prvky vzájomne poprepájané s politickými a kultúrnymi prvkami. Na to reagujú oponenti globalizácie, ktorí sa domnievajú, že súčasná „odčlenená“ ekonomika zvyšuje ekonomické hodnoty nad všetky ostatné a plodí vysokú mieru globálnej nerovnosti a nespravodlivosti.³³

³⁰ BECK, U. *Čo je globalizácia?(Omyly globalizmu/ Odpovede na globalizáciu)*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2004. s. 35

³¹ HARRINGTON, A. a kol. *Moderní sociální teorie*. Praha: Portál, 2006. s. 388

³² Tamže, s. 389

³³ Tamže, s. 392

4.1 Kultúrna globalizácia

Ako uvádza V. Gažová, kultúrnu globalizáciu zabezpečuje pohyb, miešanie, permanentná kultúrna interakcia, uľahčená vývojom informačných a komunikačných technológií. Ďalej pokračuje fenoménmi globalizácie, ktoré najviac ovplyvňujú kultúru. Medzi také možno zaradiť (vrátane už spomenutého rozvoja informačných a komunikačných technológií): „*nové médiá; rozvoj priemyslu kultúry; rastúci vplyv trhovej ekonomiky a ekonomického myslenia v oblasti kultúrnej produkcie a spotreby; masový rozmach cestovania vrátane kultúrneho turizmu; prirodzenú a vynútenú migráciu; presadzovanie politických modelov multikulturalizmu; relativizáciu kultúrnych hodnôt, noriem, kódov, symbolov; masívnu orientáciu na konzum; otvorenú komunikáciu; otvorený koncept kultúry, zdôrazňujúci flexibilitu, inovácie, atmosféru slobody myslenia, prekonávanie provincializmu.*“³⁴

Dochádza v rámci globalizácie k „mcdonaldizácii“, resp. „coca-kolonizácii“ sveta? Pod týmito pojmami prezentoval George Ritzer vývoj, ktorý zabezpečuje spojenie medzi ekonomikou a kultúrou. Konštatuje, že racionalizácia výroby a metódy služieb prispôsobených štandardizovanému globálnemu marketingu, vytvárajú globálnych spotrebiteľov.³⁵ Globálne korporácie, spolu s reklamou a masovým trhom ponúkajú ľuďom z „akejkolvek“ krajiny množstvo produktov označené globálnymi značkami. Tým sa ekonomická globalizácia stáva zdrojom celosvetovej kultúrnej konvergenencie na základe štandardizovaného konzumu.³⁶

Kultúrnu globalizáciu však nemôžeme redukovať len na ekonomickú úroveň, resp. stotožniť ju s ekonomickou globalizáciou. Stále ide o zintenzívňovanie vzťahov a závislostí medzi štátmi a krajinami, ale ako U. Beck poznamenáva, treba sa zamerať a skúmať aj transkultúrnu produkciu zmyslových svetov (spolu s transkultúrnymi formami komunikácie a života) a kultúrne symboly. Výborným príkladom sú transkultúrne manželstvá a rodiny, ktoré nie sú v súčasnosti žiadnym ojedinelým javom, pretože sa nachádzame v čase mobility a hospodárskeho prepojenia, čo spôsobuje, že ľudia sa

³⁴ GAŽOVÁ, V. *ACTA CULTUROLOGICA*, zväzok 17 (Úvod do kulturológie). Bratislava: Národné osvetové centrum, 2009. s. 73-74

³⁵ HARRINGTON, A. a kol. *Moderní sociální teorie*. Praha: Portál, 2006. s. 394

³⁶ Tamže, s. 394

dostávajú do kontaktu s ľuďmi z iných skupín. Človek sa narodí v jednej krajine, vyrastá v inej, a v ďalšej si založí rodinu.³⁷ Dôvody sú rôzne– práca, vzdelanie, cestovanie, spojené s relaxom alebo zvedavosťou atď.

Zaujímavým prístupom, ktorý v rámci globálneho poukazuje na lokálne prvky, je koncept Rolanda Robertsona. Konštatuje, že lokálne sa má chápať ako aspekt globálneho; globalizácia znamená zhromažďovanie a vzájomné stretávanie lokálnych kultúr. Preto navrhuje presadiť pojem „glocalizácie“- ako základný pojem kultúrnej globalizácie.³⁸ Ide o to, že na jednu stranu globalizácia prináša štandardizáciu firiem (McDonald's, Adidas, Coca-cola), ktoré sa snažia vytvárať a ovládať globálne spotrebiteľské trhy, ale na druhú stranu treba takisto poukázať na iný trend, ktorý predstavuje averziu voči globálnej kultúre v jej konzumentských formách. Je to spojené s tendenciou jednotlivcov, resp. skupín identifikovať sa s národnou identitou a konkrétnymi kultúrnymi miestami (pričom nejde vždy len o prehnaný nacionalizmus). Ďalej Harrington pokračuje v otázke „glocalizácie“ s vysvetlením : *„Rozličné národy jsou vybaveny lokálními kořeny, ale svou existenci nemohou pochopit bez zapojení do globálního kontextu, což nezbytně vede k relativizaci náhledů na přejímané kulturní, náboženské a historické tradice.“*³⁹ Súhrnom je, že v súčasnej globalizačnej dobe nie je možná absolútna imunita voči globálnym vplyvom a takisto, že globálne a lokálne sa vytvára vzájomnou závislosťou a väzbami.⁴⁰

³⁷ BECK, U. *Čo je globalizácia?(Omyly globalizmu/ Odpovede na globalizáciu)*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2004. s. 65-66

³⁸ Tamže, s. 66-67

³⁹ HARRINGTON, A. a kol. *Moderní sociální teorie*. Praha: Portál, 2006. s. 400-401

⁴⁰ Tamže, s. 402

5 Postmoderný človek

Nasledujúca kapitola je orientovaná na ľudí, žijúcich v postmodernej dobe. Prvá charakteristika „postmoderného človeka“ sa objavila už v roku 1917, ktorú sformuloval pod vplyvom F. Nietzscheho Rudolf Pannwitz. Ako sa uvádza v Hubíkovom diele „Postmoderní kultura“, Pannwitz zadefinoval človeka „*jako sportovně zakaleného, rozumného a sebevědomého, vojensky vydržívaného a nábožensky připraveného jedince, jako opancéřovaného měkkýše, který lavíruje mezi barbarem a dekadentem, zrozen z porodního víru dekadentní revoluce evropského nihilizmu.*“⁴¹ Pannwitz tu vychádza z negatívnej diagnózy „prítomnosti“. Zamýšľa sa nad krízou človeka, na riešenie ktorej ponúka svojho „postmoderného človeka“. Aby sme poukázali na spojitosť s Nietzscheho filozofiou, podčiarkneme pojmy– dekadencia a nihilizmus, ktoré boli dominantnými pojmami Nietzscheho terminológie. Rovnako, ale v širšom spektre, Pannwitzov „postmoderný človek“ je parafrázou Nietzscheho „nadčloveka“.⁴²

Ak podíame od filozofických definícií a naša pozornosť sa upriami na súčasné obdobie, v jednoduchosti možno zreflektovať výraznú diferenciaciu ľudí. Všeobecne proklamovaný pluralizmus zabezpečil, že ľudia hľadajú a selektujú, čo im vyhovuje a stotožňujú sa s istými vzorcami správania. Stávajú sa „členmi“ rôznych subkultúr, ktoré majú špecifické hodnoty, vzorec myslenia, svoj/-ský štýl, spôsob vyjadrovania (slang) a komunikovania s okolím. Nebudeme analyzovať konkrétne subkultúry, skôr sa zameriame na najzákladnejšie modely správania postmoderných ľudí. Zygmunt Bauman vo svojom diele „Úvahy o postmoderní době“ rozlišuje štyri vzorce postmodernej osobnosti, t.j. tulák, turista, hráč a „obšmietač“.⁴³ Tieto osobnosti nie sú výtvarom dnešnej doby, mohli sa objaviť aj skôr. Rozdiel je v tom, že v súčasnosti sa stali normou správania, predtým im prislúchala len marginálna rola.

⁴¹ HUBÍK, S. *Postmoderní kultura: Úvod do problematiky*. Olomouc: Mladé umění k lidem, 1991. s. 4

⁴² WELSCH, W. *Naše postmoderní moderna*. Praha: Zvon, 1994. s. 23

⁴³ BAUMAN, Z. *Úvahy o postmoderní době*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1995. s. 25

(pozn. posledný typ osobnosti- obšmietač je voľne preložený z poľského slova *spacerowicz*. Česi si zvolili pojem *zevloun* a my budeme v texte používať ako slovenský ekvivalent uvedeného „obšmietača“. Na vysvetlenie, z pôvodného termínu, doslova ide o človeka, ktorý sa len tak „poflakuje“, bezcieľne sa prechádza, obzerá.)

„Obšmietač“ je súčasťou modernej mestskej kultúry. Kultúrny vzorec „obšmietača“ vychádza z anonymity vytvorenej v zaľudnenom meste, kde spolu koexistujú ľudia, ktorí sú si vzájomne cudzí a neochotní zmeniť to. Tento typ človeka, ako sa uvádza v Baumanových „Úvahách o postmodernej dobe“, najskôr predstavoval človeka patriaceho k elite, ktorý mal dostatočný príjem a voľný čas, určený na zábavné prechádzky plné dojmov. Postmoderné podmienky vznikli zovšeobecnením daného vzorca a rozšírením na masy. Pôvodné promenády po námestiach veľkomiest sa menia na „nákupné promenády“, ku ktorým sú „obšmietači“ motivovaní svojimi estetickými túžbami.⁴⁴ Estetické túžby však nekorešpondujú so skutočnými potrebami, a preto sú neukojiteľné.

Zvádzacej „show“ v obchodných centrách začala konkurovať televízia. „*Dánsky sociológ Henning Bech vymyslel presný pojem 'teleměsto' (telecity), který signalizuje fakt, že televizní obrazovka, umístěná uvnitř soukromého bytu, přejímá funkce, jež plnil městský terén, který byl vně domu. Právě obrazovka se stala hlavním, nejčastěji a nejochotněji navštěvovaným výběhem postmoderního zevlouna.*“⁴⁵ Prostredníctvom obrazovky a jej obrazov sa človek obľubujúci zážitky, môže „zatúlať“ kamkoľvek a okamžite. Televízia sa stala súčasťou každodennosti. Okrem jej pozitív rozoznávame aj negatívny jav, charakteristický tým, ak to, čo sa odohráva na obrazovkách televízora, sa stáva štandardom a mierou skutočnosti, hoci ju pôvodne mala len reprezentovať. Je logické, že do detailu prepracovaným obrazom objavujúcich sa na obrazovkách realita nemôže konkurovať. Jean Baudrillard v tejto súvislosti hovorí o hyperreálnom vesmíre, v ktorom sú zážitky intenzívnejšie, ako poskytujú bežné situácie. „*Sféra hyperreálného (tj. mediální simulace skutečnosti, Disneyland a zábavní parky, nákupní středisko a konzumní fantazijní světy, sport v televizi a další výlety do ideálních světů) je skutečnější než skutečnost, takže modely, obrazy a kódy hyperreálného ovládají myšlení a chování.*“⁴⁶

Tulák predstavuje ďalší model „postmoderného“ človeka (podľa Baumanovho rozlíšenia). Nemenný životný rytmus a obmedzenosť potrieb by bola v súčasnosti zhubným javom. Život tuláka je charakteristický neustálou zmenou a pohybom, ktorý však nemá určený cieľ. Plány jeho cesty sú krátkodobé a jeho cesta nie je priamočiara, mení sa, kľukatí, prepletá.

⁴⁴ BAUMAN, Z. *Úvahy o postmoderní době*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1995. s. 43

⁴⁵ Tamže, s. 44

⁴⁶ BERTENS H., NATOLI J. *Encyklopedie postmodernismu*. Brno: Barrister & Principal, 2005. s. 55

Turistu Z. Bauman definuje ako človeka vyhľadávajúceho dojmy. Kvôli tomu cestuje a opúšťa svoj príbytok. Túžbou turistu je dobrodružstvo a v porovnaní s tulákom má vopred určený smer, miesto, ktoré chce navštíviť a získať tam množstvo nových zážitkov. Dôležitým faktorom, ktorý ovplyvňuje jeho cestovanie, je, že turista má peniaze. Keďže môže platiť, veľa požaduje, očakáva a treba mu to splniť. Tulák sa musí prostrediu prispôbiť, turistovi sa naopak prispôbujú. Tulák putuje, lebo je na danom mieste, z ktorého chce odísť, nespokojný, nešťastný. Turista putuje, lebo sa obohacuje stále novými dojmami a pôžitkami.⁴⁷ Turista všetko dokumentuje – či už kamerou alebo fotoaparátom, lebo len vtedy je zážitok považovaný za „skutočný“ a dokázateľný. Výsledkom komparácie medzi turistom a tulákom je fakt, že tulák je v spoločnosti deklasovaný, vymyká sa nášmu centru pozornosti a naopak turistu obdivujeme, pretože má skúsenosti, „prehľad o svete“ a pôžitky, ktoré sa s našimi „bezvýznamne“ každodennými nedajú zrovnáť.

Posledným postmoderným osobnostným vzorcom je model hráča. Bauman najskôr charakterizoval samotnú hru a následne prešiel k vlastnostiam človeka, ktoré sú identické s daným modelom hráča. Hra je syntézou nutnosti a náhody. Charakteristickými črtami hry sú určité pravidlá, podľa ktorých hra funguje. Keďže hru sprevádza náhoda a šťastie, záver hry sa nedá vopred logicky vydedukovať. Postmoderný svet funguje presne na týchto princípoch hry, preto je rovnako nepredvídateľný a sprevádzajú ho riziká. Pri hre je dôležité, i keď nemáme dobré karty, nezmeniť výraz tváre, aby to protihráči nespozorovali a suverénne pokračovať, aby sme ostatných zmiatli, oklamali, podviedli. Pri hre nemožno zabúdať na to najdôležitejšie – na výhru. Akákoľvek ľútosť a vzájomná pomoc sa eliminujú. Hra sa končí ak je známy víťaz.⁴⁸ Ak to máme celé zgeneralizovať, v postmodernom svete sme všetci tak trochu hráči, náš život je hra alebo skôr série hier, pričom je dôležité, ako sa nám ich podarí rozohrať.

Uvedené štyri modely, ktoré Zygmunt Bauman definoval, spolu vzájomne koexistujú, ba dokonca sa prelínajú a rozpúšťajú v sebe. Existujú tam určité podobnosti, ale i rozdiely. Výber každého človeka, nech sa týka akejkoľvek oblasti, sa rozrôžňuje. Integrujúcim faktom však je, že ani jedna voľba postmoderného človeka nedokáže priniesť

⁴⁷ BAUMAN, Z. *Úvahy o postmoderní době*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1995. s. 50-52

⁴⁸ Tamže, s. 53-55

úplnú satisfakciu. Tým sa v človeku neustále prehĺbuje pocit neistoty a večnej nespokojnosti.

5.1 Atribúty mladého postmoderného človeka

Religionista Dušan Jaura sa na základe rôznych výskumov a ankiet snažil charakterizovať dnešného mladého človeka a jeho priority. Prednostne sa zameriaval na názory 15- 18 ročných teenagerov, ktoré sa však podľa súhrnného výsledku dajú aplikovať aj na nižšiu, či vyššiu vekovú kategóriu.

Postmoderný človek, podľa D. Jauru v diele „Mladí ľudia v postmodernej spoločnosti“, vyrastá v slobodnej demokratickej spoločnosti, ktorá mu zabezpečuje otvorenosť voči vplyvom kultúr z celého sveta. Prostredníctvom médií a internetu získava aktuálne informácie z celého sveta. V rámci subjektívneho cítenia a vlastností má postmoderný človek pocit osamelosti a izolovanosti, čo sa stáva podnetom k začleneniu do určitej skupiny. Chce sa odlišiť od ostatných. Jeho obdiv smeruje k cieľavedomým a úspešným ľuďom, lebo aj on túži byť úspešný. Bojí sa vlastnej slabosti a zlyhaní. Vzťah k pravde je poznačený skepsou, neverí v existenciu objektívnej pravdy, relativizuje ju. Pravdivé je podľa neho to, čo sa buď dokáže presadiť, alebo význam tohto adjektíva spája s významami slov názor, po prípade úprimnosť. Stráca dôveru v inštitúciu rodiny. Morálka a potreba etického konania postmoderného človeka je záležitosťou jeho svedomia a povahy (vypúšťa sa orientácia na vyšší princíp, všeobecné dobro a správnosť). K všetkým javom a informáciám prikladá svoj subjektívny výklad. Rád skúma hranice reality, resp. využíva možnosti prechodu za ne.⁴⁹

Navyše možno k tomu pridať, že mnohí mladí ľudia strácajú záujem o minulosť. Rôzne významné medzníky v našej histórii pre nich nič neznamenajú, dokonca často nevedia priradiť k danému dátumu, čo sa vtedy udialo. V tejto súvislosti pripomenieme úvahu amerického filozofa Georga Santayanu, ktorý prezentoval, že ak takto celá generácia vari na celom svete bude ignorovať vlastnú minulosť, bude odsúdená si ju znovu zopakovať.⁵⁰ Zapríčiniť to mohla aj zmena spôsobu prijímania vedomostí mladých ľudí. Tým, že ich dennodenne zahŕňa množstvo informácií, stávajú sa z nich povrchní recipienti, ktorí „nemajú čas“ hĺbkovo analyzovať problémy. Začínajú ignorovať historický kontext

⁴⁹ JAURA, D. *Mladí ľudia v postmodernej spoločnosti*. Bratislava: Združenie SEN, 1997. s. 40-41

⁵⁰ ŠTRAUSS, T. *Toto čudesné 21. Storočie*. Bratislava: Kalligram, 2009. s. 63

z dôvodu nasmerovania ich pozornosti „vpred“, k inováciám a novým informáciám, aplikovateľných v súčasnej praxi.

5.2 Identita a jej problematické určenie

Ako uvádza Eva Fandelová, identita osobnosti je- „*uvedomovanie si seba samého, svojej jedinečnosti, neopakovateľnosti, autenticity*“⁵¹ a sprevádza ju počas celého života. Názory na ľudskú identitu sa rôznia, zhodujú sa však v tom, že jej vývin ovplyvňuje sociálne a kultúrne prostredie, v ktorom sa človek nachádza a pôsobí. A nielen názory, ale aj samotné identity ľudí sú diferencované. Dôležité však je, že sa vzájomne ovplyvňujú a formujú. Erich Mistrík je rovnako zástancom názoru, že identita, resp. odlišnosť človeka vzniká len vo vzťahu k druhému. Kultúra a inakosť toho druhého nie sú nezávislé od mňa, ale stávajú sa súčasťou mojej osobnostnej kultúry. V širšej súvislosti– v rámci multikultúrnej výchovy pokračuje: „*moja identita aj identita toho druhého vznikajú a premieňajú sa v našich vzájomných vzťahoch. Je to reflexia mojej identity prostredníctvom identity toho druhého a naopak. Je to niečo ako dekonštrukcia mojej kultúrnej a osobnostnej identity– zisťujem, že mi nie je daná fatálne a že nie je nemenná, ale že je to výsledok mnohých procesov a že tento výsledok sa už dnes mení na iný výsledok.*“⁵²

V súčasnosti, ktorá je poznačená výraznou „anonymitou“ života vzniká problém pri určovaní vlastnej identity. Človeka v mestskom prostredí, kde je anonymita citeľnejšia, obklopuje masa cudzích ľudí. V nej sa stráca, čím môže vzniknúť pocit zbytočnosti, ktorému buď prepadne, alebo sa snaží rôznymi spôsobmi z nej vyčleniť a dokázať svoju jedinečnosť. Zygmunt Bauman to zreflektoval nasledovne: „*v davu, jak známo, je snazší se skrýt, ale je také obtížné v něm najít své místo– všemi uznávané, respektované, nezpochybňované a zajištěné pro budoucnost.*“⁵³

Identitou človeka sa teoreticky zaoberal aj Paul Ricoeur a všimol si, že identita v sebe zahŕňa dva problémy– *l'ipséité*– odlišnosť našej osoby od iných, moje špecifické

⁵¹ FANDELOVÁ, E. 2006. *Identita v kontexte kultúry*. In: *Civilizačno-kultúrne procesy v transformujúcej sa slovenskej spoločnosti- prolegomena*. Nitra: UKF, Ústav literárnej a umeleckej komunikácie, 2006. s. 439

⁵² MISTRÍK, E. 2001. *Multikultúrna výchova a kultúrna identita (Ako adekvátne pochopiť inakosť spolužiaka?)*. In: *ACTA CULTUROLOGICA*, zv. 17. Bratislava: Národné osvetové centrum, 2009. s. 68-69

⁵³ BAUMAN, Z. *Úvahy o postmoderní době*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1995. s. 26

vlastnosti, ktoré vytvárajú túto odlišnosť; a *la mêmeme*– kontinuita osobnosti, charakteristické črty človeka, ktoré sa nemenia s priebehom času a s meniacimi životnými okolnosťami.⁵⁴ *L'ipséité* a *la mêmeme* nevytvárajú medzi sebou opozitum, sú navzájom prepojené.

Ako sme už vyššie uviedli, na ľudskú identitu nie je však jednotný názor. Kým niektorí filozofi preferujú myšlienku spoločnej podstaty ľudí, ku ktorej sa dá prostredníctvom rozumu (dokáže tlmieť vášne a potlačiť rôznorodosť) dopracovať a spoznať, iní, napríklad Nietzsche, Sartre a Heidegger, sa odklonili od tejto verzie a začali uprednostňovať identitu ako „vynález“. Ľudské individuum svoju identitu konštruuje svojimi rozhodnutiami, voľbou, má svoj životný cieľ, (resp. si ho určí) podobný nejakému projektu a funguje podľa jeho požiadaviek, čím si postupne buduje základy svojej identity.⁵⁵ Integrujúcim prvkom uvedených názorov je, že identita nie je človeku daná, treba ju hľadať.

V súčasnosti, v ktorej sa stráca akákoľvek určitosť a definitívnosť, život človeka podmieňujú konkrétne voľby a rozhodnutia, bude stále rezonovať otázka identity. Existuje viacero teórií o identite človeka, ktoré okrem definície, ponúkajú spôsoby, ako určiť, spoznať a kreovať tú našu, ale i tak sa komplikovane aplikujú do praxe súčasného jednotlivca.

⁵⁴ BAUMAN, Z. *Úvahy o postmoderní době*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1995. s. 27

⁵⁵ Tamže, s. 28

6 Baumanove úvahy o „tekutej“ modernite

Zygmunt Bauman, anglický sociológ poľského pôvodu, sa vo svojich dielach prevažne zameriava na súčasnú spoločnosť, vzťahy a javy, ktoré nás obklopujú a ovplyvňujú naše myslenie a jednanie. Postmodernu chápe ako súčasť moderny, odmieta, že by existencia prestala byť moderná. Postmoderna predstavuje uvedomenie si limitov moderny a stručne ju definuje ako „*modernitu bez iluzí*“⁵⁶. V jeho dielach však preferuje spojenie „tekutá“ modernita, s odôvodnením konca „pevnej“ fázy modernity v dôsledku toho, že sociálne formy (napr. vzorce prijateľného ľudského správania, štruktúry obmedzujúce individuálnu voľbu) už nemôžu (a ani sa to už neočakáva) udržať rovnaký stav na dlhšie obdobie, pretože sa rozpadávajú skôr, akoby sa stihli ustáliť a upevniť.⁵⁷

V rámci spoločnosti Zygmunt Bauman analyzuje rôzne procesy, ktoré sa v nej odohrávajú: podobne, ako aj ďalší autori, rieši dôsledky kapitalistickej reštrukturalizácie, ktoré poukazujú na vznik konzumnej spoločnosti a s ňou spojený rozsiahly význam spotreby. Všíma si ako veda a technika siahajú na vrchol výrobných síl, ako upadá dôstojnosť práce v procese akumulácie kapitálu, dôležitosť informácií a ich množstva, estetizáciu ekonomického života... Harrington a kol. v diele „*Moderní sociální teorie*“ ďalej opisuje Baumanove úvahy o postmoderne v oblasti mravnosti a etiky spoločenského života. Podľa Baumana sa do tejto oblasti čoraz viac dostáva neistota a ambivalentnosť. Moderné myslenie o morálke sa neustále upriamovalo na jej univerzálne a spoľahlivé základy, ktoré sa však neobjavili, nenaplnili. Preto sa vyeliminovala takáto viera v možnosť absolútne pevného kódexu morálky. Bauman miesto toho presadzuje myšlienku individuálnej morálnej zodpovednosti ako „*nejosobnejšieho a nezczitelného lidského vlastnictví*.“⁵⁸ Ide o zodpovednosť, ktorá smeruje k ostatným a každý jedinec musí zvažovať svoje jednanie voči tomu druhému a musí sa rozhodovať ako bude postupovať, pretože nemá k dispozícii nejaké presne stanovené pravidlá, ktoré mu majú byť vzorom a na ktoré by sa mal spoliehať pri hľadaní odpovedí na morálne dilemy. Tým, že nemáme

⁵⁶ HARRINGTON, A. a kol. *Moderní sociální teorie*. Praha: Portál, 2006. s. 354-355

⁵⁷ BAUMAN, Z. *Tekuté časy. Život ve věku nejistoty*. Praha: Nakladatelství Academia, 2008. s. 9

⁵⁸ HARRINGTON, A. a kol. *Moderní sociální teorie*. Praha: Portál, 2006. s. 355

dostatok presne vymedzených pravidiel ako by sme mali jednať, je jedinec obdarený v tejto oblasti úplnou slobodou, ktorá sa však môže ľahko pretransformovať do egoizmu.⁵⁹

Ako sme už vyššie naznačili, Bauman sa zaoberá aj charakteristikou konzumnej spoločnosti. V diele „Komunita“ datuje jej zrod približne do poslednej štvrtiny 20. storočia, kedy bola nahradená pracovná teória hodnoty teóriou hraničného úžitku. Dominantnou sa stáva túžba hľadajúca uspokojenie a spotrebiteľ.⁶⁰ Bauman ďalej vysvetľuje, že celoživotné plánovanie, rozumové odmietanie túžby, sebaovládanie, ktoré sa dá súhrnne nazvať etikou odloženého uspokojenia sa presúva k estetike spotreby. Jej podstatou je okamžitá spotreba a neskoršia platba. Dnešná neoliberálna trhová spoločnosť si vyžaduje maximálne konzumných ľudí, aby sa zvyšovalo bohatstvo globálneho hospodárstva.⁶¹ Súčasná doba je typická tým, že máme množstvo možností výberu, sme obklopení rôznymi lákadlami, produktmi a službami, ktoré v nás prehľbujú čoraz väčšiu túžbu. Princípom však zostáva nedocieliť k uspokojeniu našej túžby, ale produkcia ďalších.

6.1 Reciprocita alebo odcudzenie?

V prípade prvého pojmu sa jedná o vzájomnosť spojenú s kooperáciou, komunikáciou a rešpektom a naopak odcudzenie vzniká separáciou, individualizáciou a izoláciou ľudí od ostatných. V súčasnom ponímaní pojem odcudzenia využívame na zreflektovanie situácie, v ktorej sa nachádzame a reciprocita má byť ambíciou ľudí a spoločenských, aby sa súčasná situácia vylepšila, resp. uberala iným smerom.

Zygmunt Bauman odčlenil obdobie „veľkého pripútania“, ktoré je charakteristické všeobecnou homogenitou ľudí a ich konania od „veľkého odpútania“, v rámci ktorého budeme sledovať odcudzenie s ním spojené. „Pripútanie“ v modernej dobe je najlepšie preukázateľné modelom „panoptika“ (pojem zaviedol Jeremy Bentham), ktorým sa zabezpečovala disciplína ľudí neustálou kontrolou a dozorom alebo jeho predstavou. Moderná moc sa prejavovala najmä v riadení ľudí, prikazovaní, stanovovala pravidlá správania, vyžadovala poslušnosť a dodržiavanie týchto pravidiel. Obdobie „veľkého odpútania“ je obdobím veľkej rýchlosti a flexibility. V ňom sa ľudia snažia vyhnúť

⁵⁹ HARRINGTON, A. a kol. *Moderní sociální teorie*. Praha: Portál, 2006. s. 356

⁶⁰ BAUMAN, Z. *Komunita*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2006. s. 99

⁶¹ HARRINGTON, A. a kol. *Moderní sociální teorie*. Praha: Portál, 2006. s. 355

záväzkom a zotrúvajú s ostatnými len dovedy, pokým je to uspokojujúce (do odvolania). Rozdiel medzi súčasnou nadvládou a tou predchádzajúcou spočíva v tom, že nahrádza sledovanie aktivít ovládaných a ich poslušnosti omnoho jednoduchším spôsobom, t.j. zabezpečí neistotu ovládaných nemožnosťou vytyšiť, aké postupy a plány (ak vôbec nejaké sú) vládcovia zvolia.⁶² To spôsobuje, že ľudia takisto začali vypúšťať plány a myšlienky do budúcnosti, pretože neexistuje garancia ich uskutočnenia. V popredí je len samotná prítomnosť s neustálym pocitom neistoty, ktorá je všadeprítomná. Pevnosť, trvácnosť a stabilita sa rozpadávajú a vypúšťajú sa zo súčasnej terminológie. Je naivné a nereálne uvažovať v takých intenciách, že naša pozícia, či už životná alebo pracovná, v ktorej sa dnes nachádzame zostane bez zmeny. V súčasnosti totiž nie je neobvyklým javom, že aj podniky s dlhou a slávnou minulosťou, skrachujú a zmiznú.

Odcudzenie súvisí s odtrhnutím elity a tých úspešných od ostatných. Ako to analyzuje Bauman, z úspešných vznikla „chránená komunita“, ktorá musí byť neustále strážená, a priestor okolo nich dostatočne monitorovaný a kontrolovaný kvôli ich bezpečnosti. Ich víziou je dištancovať sa od „votrelcov“, pričom nimi sú všetci tí, ktorí žijú iným spôsobom života ako oni.⁶³

Priestorová separácia je výrazným aspektom, ktorý sa podieľa na vzniku odcudzenia. Zygmunt Bauman ju riešil v spojitosti s uväznením, ktoré je za trest a vzniká ako reakcia na rozdiely vymykajúce sa rámcu bežných spoločenských stykov. Máme na mysli rozdiely, ktoré sa stotožňujú s pochybnými a nechcenými činmi. Separáciou priestoru sa redukujú rozdiely a pohľad na iných. Vzájomné odcudzenie pretrváva. Nechcení ľudia sa musia držať v bezpečnej vzdialenosti, s vynúteným odcudzením a bez pravidelnej komunikácie, čím zostávajú cudzincami bez vlastnej individuality a osobnej jedinečnosti, čo môžeme považovať za príčinu a akoby nutnosť kriminality.⁶⁴ Loïc Wacquant v tejto súvislosti hovorí o gete– definuje ho ako syntézu priestorového uväznenia s uzatvorením zo strany spoločnosti. Podčiarkuje zároveň kontrast medzi homogenitou, ktorá je typická pre členov, resp. tých, ktorí sú vo vnútri geta a heterogenitou tých, ktorí sú mimo neho. Sem možno priradiť etnické a rasové rozdelenie, ktoré

⁶² BAUMAN, Z. *Komunita*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2006. s. 34-36

⁶³ Tamže, s. 45

⁶⁴ BAUMAN, Z. *Globalizácia. Dôsledky pre ľudstvo*. Bratislava: Kalligram, 2000. s. 100-101

protikladu homogenita- heterogenita dodávajú čitateľnosť a samotnému getu takú pevnosť, spoľahlivosť a odolnosť, aké potrebuje.⁶⁵

Kvôli určaniu záveru, ktorý jav dominuje v súčasnej dobe, je potrebné zadefinovať aj opak odcudzenia– reciprocitu. Tej zodpovedá vzájomnosť– vzájomné vzťahy a väzby, pričom treba zdôrazniť, že máme na mysli vzťahy medziľudské, ktoré vznikajú v rámci jednej spoločnosti alebo medzi spoločnosťami (zabezpečené napr. interkultúrnou komunikáciou) a nestotožňujeme tieto vzájomné vzťahy s ekonomickou oblasťou, resp. vzťahmi ekonomických a trhových závislostí. Reciprocitu možno prirovnať ku komunite, ktorú definoval Bauman vo svojom rovnomennom diele. Hoci analyzoval viacero druhov komunit, ich význam už bol prenesený a daný pojem komunita používal skôr zastrešujúco (pre istý špecifický kolektív) a z dôvodu komparácie s pravou- pôvodnou komunitou. Tú si predstavoval ako „teplé“ (útulné, pohodlné) miestečko, kde sa môžeme uvoľniť, pretože sme v bezpečí a nemusíme sa zamýšľať nad nástrahami, ktoré nás vonku neustále obklopujú. V komunite sa navzájom dobre poznáme, rozumieme si, ak sa vyskytnú spory, sú čisto priateľské a ich dôvodom môže byť malý nesúlad v spôsobe ako ešte vylepšiť našu súdržnosť. Ľudia v komunite sú dobroprajní, nápomocní, spoľahliví. Nemáme nikdy pocit, že by nás chcel niekto z nich ohroziť alebo ublížiť nám. Nepoznáme zmätok. Komunita predstavuje svet, raj, ktorý nám nie je k dispozícii a nám zostáva len veľká túžba obývať a vlastniť ho.⁶⁶

Tým je v istom zmysle zodpovedaná otázka, ktorú tematizuje názov kapitoly. Baumanova predstava o komunite je nedosiahnuteľná, pretože aj vzájomnosť, ktorá by bola k nej potrebná sa stráca, čo si všimol už v roku 1960 Maurice R. Stein, kedy skonštatoval: „*Komunitné väzby sú čoraz väčšími nahraditeľné... Rozsah osobnej vernosti sa znižuje s postupným oslabovaním národných väzieb, regionálnych väzieb, komunitných väzieb, susedských väzieb, rodinných väzieb a nakoniec väzieb k ucelenému obrazu o sebe samom.*“⁶⁷

⁶⁵ WACQUANT, L. J. D. *Black Renaissance 2.1 (A black city within the white; revisiting America's dark ghetto.)* – v diele Baumana: BAUMAN, Z. *Komunita*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2006. s. 89

⁶⁶ BAUMAN, Z. *Komunita*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2006. s. 7-8

⁶⁷ STEIN, M. *The Eclipse of Community: an Interpretation of American Studies*. Citované podľa Baumana: BAUMAN, Z. *Komunita*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2006. s. 40

6.2 Strach ukotvený v dnešnej dobe

Strach je psychickým javom, ktorý trápi prevažnú väčšinu ľudí dnešnej doby. Stáva sa „diablom“, ktorý vzbudzuje rešpekt zo strany individuí, ale aj celých spoločností. Psychológovia a psychoanalytici by možno prezentovali názor, že ak sa vyzistia symptómy strachu, existuje možnosť jeho odstránenia. Ten druh strachu, ktorým sa budeme zaoberať, je však často príliš univerzálny a už v súčasnosti má hlboké korene.

Zygmunt Bauman vo svojich dielach často narábal s týmto pojmom. Keďže by bolo veľmi náročné ponúknuť riešenie na jeho odstránenie (v dôsledku minimálnej realizácie, poprípade žiadnej), jeho cieľom bolo zmapovať a dešifrovať príčiny vzniku strachu a zároveň dôsledky s tým spojené. V diele „Tekuté časy“ uvažuje nad tým, že strach sa stáva výstrahou najmä kvôli podnecovaniu ľudí k defenzívnemu jednaniu. Vtedy sa naše činy stávajú naliehavjšie a hmatateľné. Paradoxom dnešnej doby je, že na strachu a neistote sa začalo veľmi dobre zarábať. Tak ako sa „tekuté“ peniaze hodia pre akýkoľvek druh investície, aj z kapitálu strachu sa dá profitovať, či už komerčne alebo politicky. Z tohto dôvodu sa akcentuje osobné bezpečie, ktoré sa stáva hlavným artiklom mnohých marketingových ťahov a stratégií. Rovnako však problematiku osobnej bezpečnosti riešia aj politici v rámci ich predvolebných kampaní.⁶⁸ Politici si uvedomujú fakt, že ľudia v dnešnej dobe sa všemožne snažia zabezpečiť si svoje bezpečie. Preto sa viacerí politickí aktéri výrazným spôsobom vo svojich programoch orientujú na prísľuby o zabezpečení lepšej bezpečnosti, zvýšení počtu nápravných zariadení, posilnení obranných zložiek, boj s terorizmom atď. Tým ovplyvňujú svojich voličov, ktorí sa chcú nechať presvedčiť o budúcom bezpečnom prostredí, od tých „zhora“, ktorí sú kompetentní a majú zodpovednosť, aby všeobecnú bezpečnosť v krajine zabezpečili. V lokálnom meradle sa ľudia voči nebezpečenstvu bránia sami, najmä ak ide o ľudí s vyššími príjmami. Bauman v diele „Komunita“ opisoval zvýšenú naliehavosť ľudí opevňovať, zabezpečovať svoje domovy, aby sa stali nedobytnými. Túžia po obdobe osobného atómového krytu. V podstate hľadajú kryt, ktorý nazývajú „komunitou“, ale vo význame izolácie, separácie, ochranných múrov a strážených brán. Hľadajú „bezpečné prostredie“ s revidovanými cudzincami.⁶⁹ Bauman ďalej pokračuje v „Tekutých časoch“, keď v súvislosti zabezpečenia sa pred nebezpečenstvom z vonkajšieho okolia spomína zvýšenú tendenciu

⁶⁸ BAUMAN, Z. *Tekuté časy. Život ve věku nejistoty*. Praha: Nakladatelství Academia, 2008. s. 18, 20-21

⁶⁹ BAUMAN, Z. *Komunita*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2006. s. 87-88

u ľudí zaobstarat' si na svojich príbytkoch vysoké steny, nepriehľadné ploty, ostnaté drôty, kamerový systém na príjazdové cesty, najímajú si ozbrojené stráže. Ľudia sa začínajú vo svojom voľnom čase venovať bojovým umeniam, kurzom sebaobrany, poprípade nosia „bezpečnostné oblečenie“ (ako napr. ťažká obuv). Z ponuky áut preferujú „obrnené“ vozidlá, tzv. SUV (športové úžitkové vozidlá), ktorým sa prideliuje znak bezpečia.⁷⁰ (Percento predaja tohto druhu vozidiel však vzrástlo nielen v dôsledku signifikácie ako bezpečného vozidla, ale rovnako favorizovanie kúpy SUV slúži na zviditeľnenie majetkovej situácie a sociálneho statusu majiteľa.) V nevýhode však zostávajú ľudia, ktorí takisto pociťujú strach, ale nedisponujú príliš vysokým príjmom, čím sa zamedzuje možnosť rovnakej ochrany ich rodiny a obydľia, v komparácii s mocnejšími a bohatšími.

6.2.1 Strach z terorizmu

Veľmi frekventovaným pojmom v súčasnej politike (najmä vyspelých štátov) je terorizmus. Z oblasti politiky sa však obavy z terorizmu prostredníctvom médií následne presúvajú do bežnej medziludskej komunikácie a stávajú sa zdrojom ich neistoty a strachu. A ako nám vysvetľuje Adam Curtis, autor dokumentárneho cyklu s názvom „The Power of Nightmares: The Rise of the Politics of Fear“ (Moc nočných môr: vzostup politiky strachu), globálny terorizmus je samozrejme reálnym nebezpečenstvom, avšak podstatná časť hrozby, ktorá je s terorizmom spojená, „je fantasmagorie, nafouknutá a prekroucená politika. Je to temná ilúza, ktorá si nikým nezpochybněna rozšířila politickými a vládnými kruhy celého sveta, bezpečnostnými službami i medzinárodnými médiami. (...) Ve věku, kdy všechny velké ideje ztratily hodnověrnost, je strach z imaginárního nepřítelě to jediné, co politikům může pomoci, aby se udrželi u moci.“⁷¹ Dôsledkom čoho evidujeme kumuláciu strachu, ktorý bude pretrvávajúť.

Je prirodzené, že po udalostiach, ktoré odštartoval útok na Svetové obchodné centrum 11. septembra 2001, a ktoré pokračovali vo Veľkej Británii, Madride a nedávno v Moskve, ľudia majú strach pred terorizmom. Negatívom zostáva fakt, že prostredníctvom médií a vyjadrení vlád, ktoré „popularizujú“ terorizmus, strach sa bude iba prehľbovať. Tým akoby vychádzali teroristom v ústrety. Rovnako aj rôzne protiteroristické akcie sú predmetom samotných teroristických plánov, pretože „vojny

⁷⁰ BAUMAN, Z. *Tekuté časy. Život ve věku nejistoty*. Praha: Nakladatelství Academia, 2008. s. 20

⁷¹ Citované podľa Baumana: BAUMAN, Z. *Tekuté časy. Život ve věku nejistoty*. Praha: Nakladatelství Academia, 2008. s. 23-24

s terorizmom“ si vyžiadali omnoho viac „postranných obetí“, v porovnaní s obeťami samotného teroristického činu.⁷² Ak nedôjde k zmene postupov zo strany vysokých politických predstaviteľov, budeme naďalej svedkami rapidného nárastu strachu, ale identicky aj množstva nevinných obetí. Treba sa pravdepodobne viac zamýšľať nad príčinami, ktoré podnecujú teroristov k ich radikálnym činom a zisťovať podstatu motivácie, kvôli ktorej sú ochotní vziať si svoj život, namiesto neustáleho rozširovania členov armády, policajných zložiek, tajných služieb, ktoré sa majú postarať o „bezpečnosť“.

6.3 Globálna elita versus globálna chudoba

Súčasná polarizácia vytvorila dve radikálne odlišné skupiny v spoločnosti. Jednu časť tvoria úspešní, mocní, s dostatkom majetku a kompetencií, v krátkosti, elita a na druhej strane stojí jej opak, chudoba. V dnešnom globalizovanom svete sa v súvislosti s danými pojmami viaže atribút globálneho. Všeobecné narušenie rovnováhy poukazuje aj v tejto oblasti obrovský význam. Prerozdelenie bohatstva je v súčasnosti tak nevyvážené, že došlo k vzniku obrovskej priepasti medzi bohatými a chudobnými. V ich vzťahu platí priama úmernosť, čím väčšie bohatstvo sa kumuluje u bohatých, tým väčšiu biedu pociťujú chudobní.

Dnešná elita žije vo svete, ktorý nemá svoju „stálu adresu“, okrem e-mailu a čísla mobilu. Elita nie je definovaná nijakou lokalitou, Zygmunt Bauman ju charakterizuje ako úplne exteritoriálnu. Inštitút pokročilých kultúrnych štúdií Virgínskej univerzity robil výskum kultúrnej globalizácie, v rámci ktorej sa zamerali aj na exteritorialitu elity, konkrétnejšie ich respondentmi boli rôzni globálni manažéri. Výskumníci na základe výsledkov zdôraznili, že takáto elita žije a pracuje vo svete tvorenom neustálym cestovaním medzi hlavnými metropolami– New Yorkom, Londýnom, Tokiom, Los Angeles. Veľa času trávia v zahraničí, pričom v každej krajine navštevujú tie isté objekty ako letiská, hotely, reštaurácie, centrá zdravia. Pre cestovanie elity je charakteristická uniformita záľub a globálna podobnosť vyhľadávaných miest. Možno povedať, že sú kozmopolitmi, ale izolovaným spôsobom, pretože ak sú v zahraničí, sú separovaní od výrazných rozdielov medzi národnými kultúrami.⁷³ Ešte treba dodať, že ich životný štýl

⁷² BAUMAN, Z. *Tekuté časy. Život ve věku nejistoty*. Praha: Nakladatelství Academia, 2008. s. 27

⁷³ BAUMAN, Z. *Komunita*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2006. s. 45-47

nie je určený pre masové napodobňovanie, nemôžu si ho osvojiť všetci. Je množstvo ľudí, ktorí sú bezpodmienečne pripútaní k miestu (k svojmu pôsobisku) a je pre nich nereálna elitná bezvýznamnosť miesta.

Gary Younge zdôrazňuje, že bohatstvo a moc predurčujú ekonomiku, politiku, morálku a v podstate všetko, čo sa vzťahuje na životné podmienky nášho globálneho priestoru.⁷⁴

Treba však poukázať aj na opačnú stránku expanzívneho bohatstva v globalizovanom svete. Jeho sprievodným javom je chudoba. Okrem základnej diferenciácie ich významov, rozdiel spočíva aj v tom, že bohatstvo je príznačné pre omnoho menšie kvantum ľudí v porovnaní s množstvom chudobných obyvateľov. Čoraz viac ľudí pociťuje čo je nedostatok a bieda. Na pokraji najväčších a ekonomicky najvyspelejších krajín vznikajú „slumy“ a oblasti s najchudobnejším obyvateľstvom. Častokrát ide o imigrantov a o černošské getá. Opäť si dopomôžeme úvahami Loïca Wacquanta, ktorý v súvislosti s getami a oblasťami, kde žijú chudobní a rasovo zmiešaní imigranti, poukazuje na silnú územnú stigmú, ktorá je pripojená k ich bydlisku a ktorú verejnosť považuje za „skládku“ chudobných, marginálnych skupín jednotlivcov a upadajúcich domácností pracujúcej triedy. Getoizácia sprevádza kriminalizáciu chudoby. Getá slúžia ako obrovská zásobáreň pre väznice, existuje medzi nimi trvalá výmena populácie. Wacquant to zhrnul nasledovne: „*Byť chudobný v bohatej spoločnosti so sebou prináša status sociálnej anomálie a zbavuje ľudí kontroly nad vlastnou kolektívnou reprezentáciou a identitou.*“⁷⁵ Medzi ďalšiu početnú skupinu nemajetných okrem členov get patria emigranti (najčastejšie z afrických a ázijských krajín), ktorí sú nútení opustiť svoje rodné krajiny v dôsledku nevyhovujúcej politickej a životnej situácie, poznačenej vojnami, chudobou, hladom atď. Ich víziou je nájsť nový domov v lepších podmienkach, ktorá sa im však málokedy splní a následne sú pridelení do rôznych táborov a odkázaní na humanitárnu pomoc, ktorá však nie je permanentná.

⁷⁴ YOUNGE, G. podľa Baumana: BAUMAN, Z. *Tekuté časy. Život ve věku nejistoty*. Praha: Nakladatelství Academia, 2008. s. 40

⁷⁵ WACQUANT, L. J. D. *International Journal of Urban and Regional Research 17.3 (Urban outcasts: stigma and division in the black American ghetto and the French urban periphery)* -v diele Baumana: BAUMAN, Z. *Komunita*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2006. s. 92

Na to, aby sme výstižne charakterizovali chudobu, si na záver vypožičiame citát Jeremyho Seabrooka: „Chudoba sa nedá 'vyliečiť', pretože nie je symptómom choroby kapitalizmu. Práve naopak je dôkazom jeho robustného dobrého zdravia a pobáda ho k ešte väčšej akumulácii a výkonom... Aj tí najbohatší na svete sa sťažujú, že všetko musia podstúpiť... Aj tí najprivilegovanejší sú prinútení nosiť v sebe naliehavú túžbu usilovať sa o ďalší zisk...“⁷⁶ Preto aj naďalej budeme svedkami rapídneho nárastu chudobných a „redundantných“ ľudí, ktorých spoločnosť nebude vedieť ekonomicky využiť, čím si získajú status „ľudského odpadu“. A rovnako, spoločnosť bude aj naďalej tvoriť síce omnoho menšia skupina, ale s majetkami, pre bežných ľudí, nepredstaviteľných čísel, ktoré za svoj život nebudú mať možnosť minúť.

⁷⁶ SEABROOK, J. *The Race for Riches: The Human Cost of Wealth*. Citované podľa Baumana: BAUMAN, Z. *Globalizácia. Dôsledky pre ľudstvo*. Bratislava: Kalligram, 2000. s. 77

ZÁVER

Postmoderna je termín, ktorý vznikol v 20. storočí, kedy umelci– literáti, maliari a architekti ním chceli poukázať na prechod k niečomu inému, na zmenu, kde bola evidentná diferenciacia s predchádzajúcim obdobím. Dôležitou sa však stala predovšetkým vtedy, keď jej charakteristické črty začali prenikať a ovplyvňovať väčšinu oblastí ľudského života a kultúry. Tento jav bol reflektovaný vo filozofii od druhej polovice minulého storočia. K tomu, aby zadefinovali najmarkantnejšie prvky zmeny, komparovali ich s prvkami typickými pre modernú éru. Postmoderna je diskutabilným pojmom a nejednotná a zhrňujúca definícia. Názory intelektuálov a predstaviteľov tohto smeru sa rôznia a ich reflexie smerujú k rôznym aspektom kultúry. Integrujúcou zložkou sú však pojmy ako pluralita a relativizmus, s ktorými narába väčšina z nich. Vo svojich dielach ich proklamoval aj J. F. Lyotard, ktorému sa pripisuje prvenstvo presadenia postmodernity vo filozofii. Konkrétnejšie, vyzdvihoval pluralitu názorov, nedôveru voči „veľkým príbehom“, ktoré prezentovala moderná doba, spochybniteľnosť predchádzajúcich istôt, absolútnych právd a nestabilitu, nedôveru a nespoľahlivosť vedeckých poznatkov. M. Foucault takisto v rámci postmoderných úvah prostredníctvom moci, ktorú spájal s racionalitou a vedením, odmietal moderné fixné pravdy o svete i determinizmus a kritickým spôsobom sa snažil odhaľovať podstatu moderny. V súvislosti s našim myslením upozorňoval na pojmy pravdy a omylu, ktoré vysvetľoval aj na vedeckých „pravdách“ zodpovedajúcich len provizórnemu stavu vecí. Určil absolútnu nezávislosť ľudského myslenia.

J. Derrida a R. Barthes svoju pozornosť prednostne zamerali na oblasť jazyka a textu, ktorá získala veľkú dôležitosť vo filozofii 20. storočia, a prostredníctvom analýzy jazyka sa snažili spochybniť absolutórium rozumu. Ich filozofie sa spájali v akcentovaní odkladu významu textov, ktorý Derrida nazýva „différance“, čo odôvodňuje tým, že význam zodpovedá syntéze toho, čo je a čo nie je. Barthes tento odklad definoval „nulovým bodom rukopisu“. Ďalšími charakteristickými pojmami pre týchto filozofov sú jednak Derridova dekonštrukcia a Barthesova téza o „smrti autora“, pričom vo všeobecnosti sa aj prostredníctvom týchto pojmov snažili vysvetliť pluralitu významov textu, ktoré sú nestále, spochybniteľné a dominuje v nich intertextualita. Autor stráca dôležitosť v dôsledku pridávania vlastných významov zo strany čitateľov, ktorí sú v istom

zmysle povýšení zo spotrebiteľov na producentov textu. Súhrnne, nemožno dôverovať výrokom a písanému textu, ktoré sa snažia obsiahnuť objektívnu pravdu.

V súčasnom svete, kde sa postupne stráca význam geografických hraníc, vzrastá význam globalizácie. Tento fenomén, ktorý sa bezpodmienečne viaže k súčasnej kultúre, ovplyvňuje nielen ekonomickú sféru (hoci tá je jej prioritou), ale takmer každú sféru spoločensko–vedného, technologického, prírodného priestoru. Jej podstatou je vytváranie pevných väzieb a závislostí medzi spoločnosťami, národmi a štátmi. Uľahčujúcim princípom, na ktorom si globalizácia prednostne zakladá, je svetový trh a masový konzum, podporovaný reklamou simultánne s rozmachom informačných a komunikačných technológií. V rámci globalizačných tendencií dochádza odhliadnuc od hraníc štátov, k intenzívnemu šíreniu kapitálu, informácií, ideí, ľudí, produktov, rôznych kultúrnych vzorcov, modelov... Náš svet sa vďaka tomu „zmenšuje“ a vytvára sa predstava globálneho vedomia. Okrem ekonomických väzieb medzi rôznymi oblasťami a spoločnosťami, prostredníctvom nadnárodných koncernov a korporácií, je dôležité sledovať aj kultúrne vzťahy, ktoré determinovala globalizácia. Ide najmä o transkultúrnu komunikáciu, spojenú s osvojovaním si rôznych kultúrnych modelov správania a symbolov, ktorá zintenzívňuje dané kultúrne vzťahy. Treba však zdôrazniť aj protikladné tendencie, ktoré sú zamerané na rezistenciu voči globalizácii, konkrétne voči jej konzumentským formám a akcentovať rešpekt k lokálnemu a tradičnému, z dôvodu ich zachovania.

Postmoderný, resp. súčasný človek je značne ovplyvnený charakteristickými črtami dnešnej doby. Javy, ktoré ho obklopujú relativizuje, spochybňuje všetko, čo by sa prezentovalo ako pevne stanovené a ustálené. Všeobecný pluralizmus človeka obohacuje o možnosti slobodného výberu, ktorý sa však spája s väčšou zodpovednosťou. Každé rozhodnutie a voľba človeka ho niekam posúva, čo zároveň ovplyvňuje tvorbu jeho identity, pričom je veľmi náročné kreovať ju, či hľadať v súčasnom anonymnom svete, kde nič stabilne nefunguje a koexistujú tu samí „cudzí“ ľudia. In statu quo, je život ľudského jedinca poznačený neistotou a strachom, ktoré podmieňuje univerzálna neurčitosť, nestabilita a nepredvídateľnosť budúcnosti. Z tohto dôvodu prestáva byť budúcnosť pre ľudí fundamentálna, a zaoberajú sa len aktuálnymi problémami prítomnosti. O tie sa však „postará“ trh a konzumný spôsob života, ktorý zostáva „všeliakom“ na každé trápenie. Ľudia sa stávajú egoistickí, neprejavujú záujem zisťovať, ako náš svet prenecháme ďalším generáciám. Čo sa týka medziludských vzťahov, sú poznačené rozpadom akýchkoľvek záchytných bodov, ktoré sa týkajú všeobecných morálnych pravidiel. Pre morálku

neexistuje žiaden pevný kódex, podľa ktorého človek jedná, zostáva záležitosťou subjektivity jedinca. Tým sa vzájomné vzťahy narušajú a strácajú sa vznešené ľudské hodnoty a ideály, ktoré nahrádza moc, majetok, sláva, úspech ako priority, ktoré určujú smerovanie ľudí. Ak ich u niekoho evidujeme, púta našu pozornosť, obdiv a podnecuje našu túžbu stať sa rovnakým ako on. Dôležitým faktom však zostáva, že došlo k definitívnemu zániku homogénneho a jedno zastrešujúceho, a aj preto nemožno v týchto intenciách, utopisticky uvažovať.

Žijeme v dobe, kde sa nevyhnutne stretávajú dva svety– svet bohatstva a chudoby. Sociológ a filozof Zygmunt Bauman vo svojich dielach reflektoval, čo je podstatou myslenia daných polaritných strán, kedy víziou elity je zbaviť sa pohľadu a blízkosti chudobných „votrelcov“, ktorí ohrozujú ich bezpečnosť a naopak dezidérium nemajetných viesť podobný život ako mocní a úspešní ľudia so všetkými ich vymoženosťami a pôžitkami. Okrem toho však túžia po omnoho dôležitejšej veci, ktorú postrádajú, t.j. začleniť sa do spoločnosti ako plnohodnotní ľudia, s vlastnou jedinečnosťou a identitou. Separácia elity od biednych a následné odcudzenie, má dva závažné dôsledky, jednak psychologické, kedy sa členovia rôznych get, imigranti, nepracujúca trieda (často nie ich zapríčinením) a príslušníci etnických a rasových skupín cítia menejcenní a deklasovaní, čo spolu s ich životnými podmienkami, v ktorých žijú, determinujú ďalší dôsledok – kriminalitu. Problém však vzniká pri návrhu riešenia, ktoré kapitalizmus a globalizácia svojou podstatou a neustálym expandovaním potláčajú a zároveň dané problémy prehľbujú. Keďže sa však tieto fenomény, kvôli celosvetovej pôsobnosti nedajú pozastaviť, apel smeruje k vládnucim politikom a ekonómom, ktorí sú kompetentní, ich úlohou je zistiť, čo je podstatou problémov a negatíva dneška eliminovať. Spôsoby riešenia politikov však bývajú často kontraproduktívne, najmä v oblasti globálneho terorizmu, ktorý je ich preexponovanými vyhláseniami s vehementnou pomocou médií „popularizovaný“, pričom sa hrá do kariet samotným teroristickým organizáciám a v ľuďoch sa v maximálnej miere kumuluje ešte väčší strach. Poukázanie na tieto aspekty súčasnosti a ich pomenovanie však môžu podnieť k zamysleniu aspoň uvedomelejšej časti populácie– ich správanie by mohlo zabezpečiť lokálne riešenia. Aj pomoc a pozitívny prístup každého jednotlivca môže mať veľký vplyv, ktorý by sa mohol rozširovať a inšpirovať ďalších, po prípade podnieť k interakcii, pevnejším medziľudských väzbám a vzájomnému rešpektu, ktoré by dokázali eliminovať negatívne javy v spoločnosti a v ľudských životoch.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- APPIGNANESI R., GARRAT CH. *Postmodernismus pro začátečníky*. Brno: Ando Publishing, 1996. 176 s. ISBN 80-902032-5-6.
- BAUMAN, Z. *Globalizácia. Dôsledky pre ľudstvo*. Bratislava: Kalligram, 2000. 124 s. ISBN 80-7149-335-X.
- BAUMAN, Z. *Komunita*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2006. 122 s. ISBN 80-8061-225-0.
- BAUMAN, Z. *Tekuté časy. Život ve věku nejistoty*. Praha: Nakladatelství Academia, 2008. 109 s. ISBN 978-80-200-1656-0.
- BAUMAN, Z. *Úvahy o postmoderní době*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1995. 163 s. ISBN 80-85850-12-5.
- BECK, U. *Čo je globalizácia? (Omyly globalizmu/ Odpovede na globalizáciu)*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2004. 189 s. ISBN 80-8061-190-4
- BERTENS H., NATOLI J. *Encyklopedie postmodernismu*. Brno: Barrister & Principal, 2005. 328 s. ISBN 80-86598-26-8.
- FANDELOVÁ, E. 2006. *Identita v kontexte kultúry*. In: *Civilizačno-kultúrne procesy v transformujúcej sa slovenskej spoločnosti- prolegomena*. Nitra: UKF, Ústav literárnej a umeleckej komunikácie, 2006. ISBN 80-8050-935-2, s. 439-454.
- GAŽOVÁ, V. *ACTA CULTUROLOGICA, zväzok 17 (Úvod do kulturológie)*. Bratislava: Národné osvetové centrum, 2009. 107 s. ISBN 80-7121-315-4.
- GIDDENS, A. *Důsledky modernity*. Praha: SLON, 1998. 195 s. ISBN 80-85850-62-1.
- GRENZ, S. J. *Úvod do postmodernismu*. Praha: Návrat domů, 1997. 199 s. ISBN 80-85495-74-0.
- HARRINGTON, A. a kol. *Moderní sociální teorie*. Praha: Portál, 2006. 496 s. ISBN 80-7367-093-3.
- HUBÍK, S. *Postmoderní kultura: Úvod do problematiky*. Olomouc: Mladé umění k lidem, 1991. 55 s. ISBN 80-900604-9-8.
- JAURA, D. *Mladí ľudia v postmodernej spoločnosti*. Bratislava: Združenie SEN, 1997. 46 s.
- LEŠKO V., MIHINA F. a kol. *Dejiny filozofie*. Bratislava: IRIS, 1999. IV. vydanie. 357 s. ISBN 80-88778-82-4.
- LYOTARD, J. F. *O postmodernismu*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993. 202 s. ISBN 80-7007-047-1.

MISTRÍK, E. 2001. *Multikultúrna výchova a kultúrna identita (Ako adekvátne pochopiť inakosť spolužiaka?)*. In: *ACTA CULTUROLOGICA*, zv. 17. Bratislava: Národné osvetové centrum, 2009. ISBN 80-7121-315-4, s. 66-71.

ŠTRAUSS, T. *Toto čudesné 21. Storočie*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2009. 162 s. ISBN 978-80-8101-143-6.

WELSCH, W. *Naše postmoderní moderna*. Praha: Zvon, 1994. 198 s. ISBN 80-7113-104-0.

Elektronický odkaz

TŮMA, M. 2008. Kognitariát a informační společnost (II.). [online] Dostupné na internete: <http://www.novysmer.cz/content/view/914/49/>